VAN OBJECTIEF NAAR NARRATIEF

Student: Fleur Bubbert
Studentnummer: 1043479
Begeleider: Marcel Becker
Woordenaantal: 16.986
Datum: 26 september 2022

Scriptie ter verkrijging van de graad “Master of Arts” in de filosofie
Radboud Universiteit Nijmegen

Hierbij verklaar en verzeker ik, Fleur Bubbert, dat deze scriptie zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen zijn gebruikt dan die door mij zijn vermeld en dat de passages in het werk waarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken – ook elektronische media – is genomen door bronvermelding als ontlening kenbaar gemaakt worden.

Plaats: Utrecht
Datum: 26 september 2022

Inhoudsopgave

Samenvatting *4*

Inleiding *5*

Hoofdstuk 1: Een onhaalbare journalistieke beroepsethiek *7*

1.1 Journalistieke beroepsethiek **7**
1.1.1 Journalistieke codes 7

1.2 Journalistieke objectiviteit in de praktijk **9**
1.2.1 De haalbaarheid van journalistieke objectiviteit 9
1.2.2 De wenselijkheid van journalistieke objectiviteit 11

1.3 Conclusie **12**

Hoofdstuk 2: Filosofische kritiek op objectiviteit *13*

2.1 Het geloof in representationele kennis **13**
2.1.1 Lockes empirisme 14
2.1.2 Kants concepten en intuïties 14

2.2 De rol van Sellars en Quine **15**
2.2.1 Sellars' myth of the given 15
2.2.2 Quines kritiek op het analytisch-synthetisch onderscheid 16

2.3 Conclusie **16**

Hoofdstuk 3: Richard Rorty's pragmatische filosofie *17*

3.1 Pragmatisme **17**
3.1.1 Antirepresentationalisme 17
3.1.2 Objectiviteit als solidariteit 18

3.2 Vocabulaires **20**
3.2.1 Herbeschrijvingen 20
3.2.2 Metaforen 22
3.2.3 Poëzie, romans en andere narratieve teksten 23

3.3 Liberalisme **24**
3.3.1 Het publieke en het private 26
3.3.2 Pijn en vernedering 26
3.3.3 Etnocentrisme en solidariteit 28

3.4 Conclusie **29**

Hoofdstuk 4: Een nieuwe journalistieke ethiek *30*

4.1 Stephen Wards pragmatische objectiviteit **30**
4.1.1 Dispositie en standaarden voor Wards objectieve journalist 31
4.1.2 Wards journalistieke praktijk 32

4.2 Hoe Rorty doorgaat waar Ward ophoudt **33**

4.3 De toepassing van Rorty op de journalistiek **34**
4.3.1 Een nieuwe journalistieke werkwijze 34
4.3.2 Pragmatische journalistiek in de praktijk 36

4.4 Conclusie **38**

Eindconclusie *40*

Bibliografie *41*

Samenvatting

Objectiviteit is een omstreden ideaal, dat zowel binnen de journalistiek als in filosofische zin onmogelijk lijkt. Toch wordt de objectiviteitsnorm ondanks de kritiek gehandhaafd binnen de journalistiek. Journalisten streven hiermee een onhaalbaar doel na en kunnen nooit voldoen aan hun eigen beroepsethiek. Filosoof Richard Rorty biedt een alternatief voor het streven naar objectiviteit. Zijn pragmatische filosofie biedt solidariteit als een haalbaar streven dat de illusie van objectiviteit vervangt. Journalisten kunnen geïnspireerd door Rorty hun beroepsethiek herschrijven door solidariteit als kerndoel te benoemen en objectiviteit als ideaal los te laten. In plaats van worstelen met een onhaalbare objectiviteitsnorm, kunnen journalisten in de nieuwe door Rorty geïnspireerde beroepsethiek daadwerkelijk voldoen aan hun eigen normen.

Inleiding

De journalistiek wordt vaak de waakhond van de democratie genoemd, omdat zij het publieke debat stimuleert en machthebbers kritisch controleert. De journalistiek zou daarom van grote maatschappelijke waarde zijn.

> Media spelen een uiterst belangrijke rol in onze samenleving, op veel manieren en op een groot aantal platforms. Zij controleren gezag en organisaties, instituties en bedrijven. Ze spelen een belangrijke rol in het democratische proces in onze samenleving. Zij bieden volop ruimte voor goed, gedegen en onafhankelijk journalistiek werk in al zijn uitingen en op alle plekken. De mensen voor wie zij werken – het publiek in de breedst mogelijke betekenis – worden op deze wijze het beste bediend.[1]

Aan de ene kant is de journalistiek een plek waar verschillende stemmen een podium krijgen, maar aan de andere kant wordt ook van de journalistiek verwacht dat zij waarheidsgetrouw en onafhankelijk is en geen *fake news* verkondigt.[2]

Hoewel journalisten altijd zullen stellen dat zij feiten verkondigen, is het zeggen dat iemand de waarheid in pacht heeft een grote claim. Niet iedereen gelooft in de mogelijkheid om objectief te zijn. Zowel binnen de journalistiek als in de filosofie klinkt kritiek op de haalbaarheid van de objectiviteit. En zonder objectiviteit kunnen we niet claimen de waarheid in pacht te hebben, want van de 'feiten' die zonder de zekerheid van objectiviteit verkondigd worden kan niet met zekerheid gezegd worden of zij overeenkomen met de werkelijkheid. Objectiviteit ligt aan de basis van feiten en waarheid. Hoe stappen we uit ons subjectieve zelf om bij een objectieve waarheid te komen? Kan dat wel?

In deze scriptie wordt aan de hand van de filosofie van Richard Rorty geanalyseerd in hoeverre het mogelijk is om objectief nieuws te brengen. Eerst wordt stilgestaan bij de journalistieke objectiviteitsnorm en de kritiek die hier binnen het vakgebied op gegeven wordt. Daarna kijken we naar Rorty's kritiek op de suggestie van objectiviteit, om vervolgens aan te belanden bij zijn pragmatische journalistiek waarin hij het objectiviteitsideaal vervangt voor solidariteit. Met behulp van Rorty's vervanging van het objectiviteitsbegrip door het solidariteitsbegrip wordt in het laatste hoofdstuk een nieuwe journalistieke ethiek vormgegeven, die de journalist kan helpen waardevol werk te verrichten voor de democratische samenleving zonder hierbij met een onhaalbare objectiviteitsnorm te hoeven worstelen. Hierbij wordt ook kort verkend of deze nieuwe journalistieke ethiek praktisch haalbaar is.

In deze scriptie staat de filosofie van Richard Rorty centraal, en wordt aan de hand van drie van zijn grote werken geanalyseerd hoe een journalistiek Rortyaans ingevuld kan worden. In *Philosophy and the Mirror of Nature* (PMN), Rorty's eerste grote werk en de basis van waaruit hij zijn filosofie ontwikkelde, staat de weerlegging van de mogelijkheid van objectiviteit centraal. In *Contingency, Irony, and Solidarity* (CIS) gaat hij door met de

[1] Raad voor de Journalistiek, 'Leidraad van de Raad voor de Journalistiek', mei/juni 2021, 2, https://www.rvdj.nl/uploads/fckconnector/37d5c9c2-78e8-5479-8ca2-f6998edd99ba.
[2] Nederlandse Vereniging van Journalisten, 'Code voor de Journalistiek', NVJ, 2008, https://www.nvj.nl/themas/journalistieke-praktijk/ethische-regels/code-journalistiek; Raad voor de Journalistiek, 'Leidraad van de Raad voor de Journalistiek'.

vorming van een pragmatische filosofie waarin hij solidariteit als alternatief voor objectiviteit aandraagt en beschrijft wat voor hem van belang is in de liberale samenleving. In *Objectivity, Relativism, and Truth* (ORT), bestaande uit meerdere losse papers, werkt Rorty zijn solidariteitsproject uit CIS verder uit, evenals zijn pragmatisme en de concepten objectiviteit en solidariteit.

Hoofdstuk 1: Een onhaalbare journalistieke beroepsethiek

De journalistieke praktijk sluit niet altijd aan bij de idealen en normen uit de journalistieke beroepsethiek. Het is een vak dat objectiviteit en waarheid nastreeft, ondanks de overtuiging van vele journalisten dat dit eigenlijk een onhaalbaar doel is.[3] Welke rol speelt het objectiviteitsideaal precies in de journalistieke beroepsethiek? En wat zijn de obstakels voor journalisten om in de praktijk aan dit ideaal te voldoen?

1.1 Journalistieke beroepsethiek

Het is van belang eerst te weten wat er binnen de journalistiek doorgaans wordt bedoeld met 'objectiviteit', 'feit' en 'waarheid'. Deze termen spelen een centrale rol in de beroepsethiek. Er bestaan vele journalistieke ethische codes, zowel nationaal als internationaal. Hieronder worden kort de begrippen 'objectiviteit', 'waarheid' en 'feit' vanuit een journalistiek oogpunt gedefinieerd aan de hand van een aantal van deze codes.

Journalistieke objectiviteit is iets wat door de jaren heen op verschillende manieren gedefinieerd is, het is "one of the great confusions of journalism."[4] De komst van het begrip 'objectiviteit' binnen de journalistiek in de jaren 1920, bestond voornamelijk uit een roep om een consistente methode om informatie te toetsen. Het ging om een transparante aanpak voor bewijsgaring waardoor persoonlijke en culturele vooroordelen de accuraatheid van het journalistieke werk niet zouden ondermijnen.[5] Tegenwoordig wordt objectiviteit in de journalistiek gezien als een methode om informatie te toetsen, omdat journalisten zelf nooit volledig objectief kunnen zijn.[6]

Journalistieke objectiviteit gaat daarom niet over het uitblijven van een *point of view*, objectiviteit is niet hetzelfde als neutraliteit.[7] De objectieve methode gaat om het verzamelen van informatie, niet de presentatie ervan. Toch kwam een algemeen vastgestelde objectieve methode is er nooit, het werd meer een individueel proces van *trial and error*. "The differing approaches and strategies for verification were never pulled together into a unified method, let alone a curriculum or intellectual discipline."[8]

1.1.1 Journalistieke codes

Dat er geen algemene methode is voor de journalistieke praktijk, betekent niet dat verschillende media geen eigen journalistieke code hebben. En dat objectiviteit voor de journalist meer een methode is dan een persoonlijk haalbare houding, is bijvoorbeeld terug te zien in de houding van de NPO ten opzichte van het begrip. De ombudsman van de NPO

---

[3] Marcel Broersma, 'Objectiviteit als Professionele Strategie: Nut en Functie van een Omstreden Begrip', in *Journalistieke Cultuur in Nederland*, red. Jo Bardoel en Huub Wijfjes, 2de dr. (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015), 163–81; Rob Wijnberg, 'Waarom Objectieve Journalistiek een Misleidende en Gevaarlijke Illusie is', De Correspondent, 24 januari 2017, https://decorrespondent.nl/6073/waarom-objectieve-journalistiek-een-misleidende-en-gevaarlijke-illusie-is/155650990-09fc1192; Bill Kovach en Tom Rosenstiel, *The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*, 3de dr. (New York: Three Rivers Press, 2014), 101; Frank Harbers, 'De Revanche van de Subjectieve Ervaring: Personalisering in de Geschreven Journalistiek', in *Journalistieke Cultuur in Nederland*, red. Jo Bardoel en Huub Wijfjes, 2de dr. (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015), 128.

[4] Kovach en Rosenstiel, *The Elements of Journalism*, 101.

[5] Kovach en Rosenstiel, 101.

[6] Kovach en Rosenstiel, 10,101-106.

[7] Kovach en Rosenstiel, 103.

[8] Kovach en Rosenstiel, 105.

gebruikt David Mindich'[9] vijf kerntaken voor journalisten voor het behalen en/of behouden van journalistieke objectiviteit:

1. Een journalist dient de feiten voor zich te laten spreken en zijn eigen overtuigingen achterwege te laten.
2. Een verhaal heeft altijd twee kanten en beide moeten worden besproken.
3. De belangrijkste feiten moeten altijd als eerste worden genoemd.
4. De feiten moeten het verhaal accuraat weergeven.
5. Het verhaal moet in balans zijn, het ene aspect in het artikel mag niet onevenwichtig meer aandacht krijgen dan het andere aspect.[10]

Objectiviteit wordt hier direct gelinkt aan het presenteren van feiten. In ethische codes voor de journalistieke praktijk wordt vaak over feiten gesproken, terwijl het woord 'objectiviteit' daar juist niet valt. Zo gaan drie van de zestien ethische handelingsregels van de International Federation of Journalists (IFJ) over feiten:

> 1: Respect for the facts and for the right of the public to truth is the first duty of the journalist.
> 5: The notion of urgency or immediacy in the dissemination of information shall not take precedence over the verification of facts, sources and/or the offer of a reply.
> 10: The journalist will consider serious professional misconduct to be . . . distortion of facts.[11]

In deze eerste ethische journalistieke norm van de IFJ is te zien dat het publiek recht heeft op de waarheid in de zin van het respecteren van feiten door de journalist. Feiten respecteren kan gezien worden als onderdeel van de journalistiek objectieve houding, en leidt tot het verkondigen van de waarheid. De NPO en IFJ lijken hier beiden vast te houden aan een metafysische vooronderstelling van het bestaan van de waarheid die objectief in kaart is te brengen aan de hand van de feiten.

De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) geeft in haar Code voor de journalistiek de journalist "de verantwoordelijkheid het nieuws waarheidsgetrouw, onafhankelijk, fair en met open vizier te brengen."[12] Deze vier aspecten zijn verder uitgewerkt in gedragsregels. Onder 'waarheidsgetrouw' komt meermaals het woord 'feit' terug, waardoor de NVJ laat blijken dat er volgens de organisatie een verband bestaat tussen feiten verkondingen en de waarheid spreken. Dat is terug te zien in de volgende gedragsregels die de journalist waarheidsgetrouw zouden maken:

> 1. Bij het doorgeven van nieuws neemt de journalist de werkelijkheid zoals hij die aantreft en waarneemt als uitgangspunt. De verificatie van feiten en de weergave van uiteenlopende meningen belichaamt het journalistieke streven naar objectiviteit.
> 2. De journalist brengt in de berichtgeving een duidelijk onderscheid aan tussen feiten, beweringen en meningen.

---

[9] David T. Z. Mindich is journalist en mediahistoricus. Hij schreef meerdere boeken over de media, waaronder *Just the Facts: How "Objectivity" Came to Define American Journalism*. Hierin beschrijft hij vijf kerntaken voor de journalist.

[10] Margo Smit, 'Dossier Objectiviteit. 2: Wat is Objectiviteit eigenlijk?', NPO Ombudsman, 23 maart 2020, https://ombudsman.npo.nl/uitspraken-en-columns/dossier-objectiviteit-wat-is-objectiviteit-eigenlijk.

[11] International Federation of Journalists, 'Global Charter of Ethics for Journalists', 12 juni 2019, https://www.ifj.org/fileadmin/user_upload/Global_Charter_of_Ethics_EN.pdf.

[12] Nederlandse Vereniging van Journalisten, 'Code voor de Journalistiek'.

5. De journalist controleert de feiten in zijn berichtgeving en maakt die feiten waar mogelijk controleerbaar.[13]

Ook de Raad voor de Journalistiek (RvdJ) heeft een leidraad, waarin 'goede journalistiek' wordt omschreven. "Goede journalistiek is waarheidsgetrouw en nauwgezet, onpartijdig en fair, controleerbaar en integer. Zij laat zich toetsen en gaat op open wijze om met opmerkingen, reacties en klachten."[14] In deze leidraad over wat goede journalistiek is, komen de woorden 'waarheid' en 'feiten' beide terug: "Journalisten berichten waarheidsgetrouw, controleerbaar en zo volledig mogelijk. Ze vermijden eenzijdige en tendentieuze berichtgeving."[15] En: "In hun publicaties maken journalisten een duidelijk onderscheid tussen feiten, beweringen en meningen."[16]

Waar objectiviteit wel als methode voor gedegen journalistiek wordt gezien, komt het woord zelf weinig terug in ethische gedragsregels voor de journalist. Wel lijkt het duidelijk dat het streven naar objectiviteit van de journalist vorm wordt gegeven door (onder andere) waarheidsgetrouw en feitelijk berichtgeven. Zo lijken waarheid en feiten te vallen onder de paraplu van objectiviteit die een journalist na zou moeten streven.

1.2 Journalistieke objectiviteit in de praktijk

Dat een journalist objectief, waarheidsgetrouw en feitelijk moet zijn, is binnen de journalistiek niet onomstreden. De ombudsman van de NPO noemt de objectiviteitsnorm een norm die niet absoluut is, want honderd procent objectiviteit is onmogelijk. Journalisten en redacties maken keuzes, van wie ze aan het woord laten en welk onderwerp ze willen belichten tot welke quotes ze wel en niet gebruiken.[17] Waar de lijn ligt tussen acceptabele afwijking van de objectiviteitsnorm en te ernstige afwijking hiervan, wordt hier echter niet duidelijk.

1.2.1 De haalbaarheid van journalistieke objectiviteit

De literatuur acht objectiviteit in de zin van een volledig correcte afspiegeling van de realiteit onhaalbaar. Zoals Mindich het verwoordt: "Journalists should not assume that 'objectivity' equals a correct picture of reality; journalists must always remember that their vision is colored by their culture."[18] Toch vindt hij de zoektocht naar waarheid in de praktijk niet triviaal. Mindich weigert te vervallen in relativisme, en wil juist door middel van een uitgebreide analyse van wat een zo objectief mogelijke journalistieke werkwijze zou zijn. Dit zijn voor hem de vijf kerntaken die in §1.1.1 door de ombudsman van de NPO naar het Nederlands zijn vertaald.

Mediaethicus Stephen Ward signaleert een sterk geloof in en verlangen naar objectiviteit in de journalistiek, die zich door de eeuwen heen tot kernwaarde heeft ontwikkeld.[19] Door objectief te werk te gaan, zou de journalist zich beschermen tegen manipulatie door bijvoorbeeld bedrijven en overheden, en zo weerstand bieden tegen subjectieve geluiden. Objectiviteit

[13] Nederlandse Vereniging van Journalisten.
[14] Raad voor de Journalistiek, 'Leidraad van de Raad voor de Journalistiek', 2.
[15] Raad voor de Journalistiek, 3.
[16] Raad voor de Journalistiek, 4.
[17] Smit, 'Dossier Objectiviteit. 2: Wat is objectiviteit eigenlijk?'
[18] David T. Z. Mindich, *Just the Facts: How 'Objectivity' Came to Define American Journalism* (New York: New York University Press, 1998), 143.
[19] Stephen J. A. Ward, *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 2004).

zorgde voor onafhankelijke, feitelijke journalistiek die het publiek kon vertrouwen. "The objective journalist is a rule-bound Cartesian, searching for certainty and absolute facts in a confusing, deceitful world."[20] Maar deze objectiviteit is onhaalbaar, stelt Ward, omdat de traditionele opvatting van objectiviteit gebaseerd is op een onverdedigbare epistemologie; het is onhaalbaar om vanuit een volledig neutraal oogpunt de wereld te bekijken en beschrijven.[21] "Traditional objectivity is flawed by the mistaken belief that objectivity requires claims to be based on absolute standards or facts, as ascertained by neutral, perspective-less agents."[22]

Wards en Mindich' kritiek op objectiviteit bestaat uit een aanval op de haalbaarheid van een neutrale blik. Beiden stellen ze dat het onmogelijk is om helemaal onafhankelijk van persoonlijke overtuiging en sociaal-politieke gevormdheid de wereld te bekijken en beschrijven. Media- en communicatieonderzoeker Steven Maras stelt in het verlengde hiervan dat er meerdere punten van kritiek aan te wijzen zijn jegens journalistieke objectiviteit.[23] Ten eerste, zoals Ward en Mindich al verwoorden, zijn er altijd persoonlijke overtuigingen die meespelen in de blik van de journalist op de wereld. Zij hebben al waarden/meningen (*values*) die volledige objectiviteit onmogelijk maken. Dat komt tot uitdrukking in de afspiegeling van de wereld, in hoe de journalist de wereld ziet en beschrijft.[24]

Op een dieper niveau ziet Maras ook kritiek op objectiviteit vanwege zogenoemde *frame-blindness*: "A situation where journalists fail to recognize the ideological nature of their own framing of issues."[25] Het gaat hier om wat wel en niet gepresenteerd wordt door de journalist, en de manier waarop. Waar ligt de nadruk, en wat wordt juist weggelaten omdat het irrelevant zou zijn? Van waarden en meningen kunnen journalisten zich gemakkelijker bewust zijn, maar een ideologie is vaak zo diep tot iemands overtuigingen doordrongen dat de journalist hier niet van bewust is. De realiteit kan zelfs worden gezien als geconstrueerd, geframed door politieke, sociale en economische relaties, die journalisten in hun 'objectieve' methode overnemen.[26]

Daarnaast is afhankelijkheid van bronnen een reden om te twijfelen aan de haalbaarheid van objectiviteit van journalisten.[27] De journalist staat tussen de informatiebron en het publiek in. Persconferenties, achtergrondinterviews en woordvoerderspraatjes zijn routine voor een journalist, en geven de bron veel invloed en macht over de informatie die verspreid wordt. De afhankelijkheid van bronnen maakt dat journalisten vaak sympathiek met hun informatieverstrekkers omgaan, zonder door middel van kritische methoden officiële statements te verifiëren. "There is no real attempt to balance the official version against the contextual evidence."[28]

Maras signaleert ook een filosofische kritiek op journalistieke objectiviteit. Naast de praktische onhaalbaarheid van journalistieke objectiviteit (vanwege *frame-blindness*, afhankelijkheid van bronnen, en de waarden en meningen die inherent zijn aan onze blik op

---

[20] Ward, 256.
[21] In Hoofdstuk 2 gaat het uitgebreid over epistemologie en objectiviteit. Hier komt ook aan bod waarom objectiviteit als epistemologisch onhaalbaar kan worden gezien.
[22] Ward, *The Invention of Journalism Ethics*, 261.
[23] Steven Maras, *Objectivity in Journalism: Key Concepts in Journalism* (Cambridge: Polity, 2013), 58–81.
[24] Maras, 58–61.
[25] Maras, 66.
[26] Maras, 66–70.
[27] Maras, 65–66.
[28] Tom Koch, 'The News as Myth: Fact and Context in Journalism' (Westport: Greenwood Press, 1990): 174-5, geciteerd in Maras, *Objectivity in Journalism,* 65.

de realiteit), is er ook een filosofische theoretische kritiek op objectiviteit te geven. Filosofen die objectiviteit bekritiseren, zoals Rorty[29], werpen met hun theorieën over de onhaalbaarheid van objectiviteit precies dat omver wat de journalist probeert te bereiken: een correspondentie tussen de realiteit en de manier waarop wij die beschrijven. Ze stellen dat het niet mogelijk is om de werkelijkheid te vatten in onze taal. Het is onmogelijk om als neutrale, onafhankelijke observator de realiteit te zien en beschrijven, want we zijn altijd historisch en cultureel gesitueerd. Dat betekent voor journalisten dat het onmogelijk wordt om de realiteit te weerspiegelen in hun berichtgeving, en daarmee wordt het onmogelijk om te claimen dat ze feiten brengen.[30]

1.2.2 De wenselijkheid van journalistieke objectiviteit

Niet alleen de haalbaarheid van journalistieke objectiviteit wordt bekritiseerd, ook komt de vraag regelmatig naar boven of journalistieke objectiviteit een wenselijke norm is. Oprichter van De Correspondent Rob Wijnberg stelt bijvoorbeeld dat objectiviteit niet nastrevenswaardig is voor journalisten. Omdat hij objectiviteit als onhaalbaar ziet, vindt hij het doen alsof journalistiek objectief is een gevaarlijke illusie. Het opschorten van een mening zorgt ervoor dat journalisten slechts een doorgeefluik zijn van de machthebbers (die bepalen wat goed en slecht is), aldus Wijnberg. Objectiviteit kan zo dienen als dekmantel voor het in stand houden van de status quo. Dat vormt op zijn beurt een gevaar voor de democratie, omdat de journalist niet als kritische waakhond te werk gaat.[31] Wijnberg is niet de enige die er zo over denkt.[32]

Maras signaleert dezelfde kritiek op journalistieke objectiviteit: in Jay Rosens kritiek op *the view from nowhere* staat centraal dat het niet innemen van een standpunt leidt tot een gevoel van autoriteit bij journalisten, die ze niet goed (kunnen) verantwoorden. “Here, balance becomes a shelter. In Rosen’s version, because reporters can no longer be characterized as left or right, they evade accusations of bias.”[33] Door het midden te houden tussen verschillende standpunten en op die manier ‘boven’ de politieke arena te staan, kunnen journalisten niet beschuldigd worden van vooroordelen of een bepaalde politieke kleuring van het nieuws. Beschuldigingen van subjectiviteit of bevooroordeeldheid worden dan afgedaan als ongegrond, want de journalist kiest geen standpunt en werkt op een professionele wijze. Deze argumenten overtuigen Rosen allesbehalve. “Another way to say it might be: they lack soul.”[34] Journalisten zouden zich daarom niet moeten verschuilen achter het idee van objectiviteit in de vorm van *the view from nowhere*.

Het argument ‘ik ben objectief’ kan worden gezien als een leeg argument tegen beschuldigingen van bevooroordeeldheid. Maar ook de inhoud van de berichtgeving die objectief moet zijn, is als ‘leeg’ te zien. Het puur brengen van feiten en het innemen van een neutrale houding tussen verschillende standpunten, sluit niet aan bij de behoefte van het publiek om het debat te voeren. De mens wordt een passieve lezer, in plaats van een participant in gesprekken over welke waarden we moeten aanhangen en welke richting de

---

[29] De kritiek van Richard Rorty op het concept van objectiviteit komt uitgebreid in Hoofdstuk 2 aan bod.
[30] Maras, *Objectivity in Journalism*, 74–77.
[31] Wijnberg, ‘Waarom objectieve journalistiek een misleidende en gevaarlijke illusie is’.
[32] Brent Cunningham, ‘Re-Thinking Objectivity’, Columbia Journalism Review, July/August 2003, https://www.cjr.org/feature/rethinking_objectivity.php; Michael Pressman, ‘Journalistic Objectivity Evolved the Way It Did for a Reason’, TIME, 5 november 2018, https://time.com/5443351/journalism-objectivity-history/.
[33] Maras, *Objectivity in Journalism*, 78.
[34] Jay Rosen, ‘The View from Nowhere’, PressThink, 18 september 2003, http://archive.pressthink.org/2003/09/18/jennings.html.

politiek in moet gaan. Objectiviteit heeft op die manier een negatieve invloed op de mogelijkheid om maatschappelijke problemen op te lossen, omdat het gesprek tussen overheid en burger niet gefaciliteerd wordt, maar het slechts eenrichtingsverkeer is.[35]

Een radicale visie op objectiviteit is dat we het streven ernaar helemaal op moeten geven, omdat subjectiviteit juist belangrijk is in de journalistieke zoektocht naar waarheid.[36] Niet alleen geeft subjectiviteit een originele blik buiten de standaard 'objectieve' methode om, ze biedt journalisten en daarmee het publiek ook de optie om een visie te vormen over hoe verschillende gebeurtenissen of 'feiten' met elkaar samenhangen. "The concern here is that a journalist might compile a story of opposing points of view, and thus fulfil the ritual of objectivity, but do nothing to advance understanding of the issue beyond an initial acquaintance with it."[37] De waarde van subjectiviteit in de journalistiek wordt extra versterkt wanneer we overtuigd zijn van de onhaalbaarheid van objectiviteit. In plaats van streven naar een onhaalbaar ideaal, zouden we onze subjectiviteit moeten omarmen.

1.3 Conclusie

Zowel op theoretisch als op praktisch vlak zijn er verschillende punten van kritiek te plaatsen bij het idee dat journalisten objectief moeten zijn. Objectiviteit lijkt een theoretisch en praktisch onhaalbaar ideaal, en wordt door sommigen zelfs als onwenselijke norm gezien. Toch is objectiviteit impliciet (via noties als 'feiten' en 'waarheid') en expliciet aanwezig in journalistieke ethische codes. Als er zo veel kanttekeningen te plaatsen zijn bij een kernwaarde uit de journalistieke beroepsethiek, lijkt dit een crisis te veroorzaken voor de journalistieke werkwijze. Als journalisten geen objectiviteit kunnen of moeten nastreven, rijst de vraag hoe journalisten wél te werk moeten gaan.

[35] Maras, *Objectivity in Journalism*, 61–63.
[36] Maras, 70–73.
[37] Maras, 73.

Hoofdstuk 2: Filosofische kritiek op objectiviteit

Het objectiviteitsideaal is niet alleen in de journalistieke praktijk omstreden, ook/juist binnen de filosofie klinkt er kritiek tegen de mogelijkheid van de mens om objectief te zijn. Een van de bekendste critici van objectiviteit is Richard Rorty, een van de meest besproken filosofen van onze tijd.[38] In zijn werk *Philosophy and the Mirror of Nature* (PMN) werkt Rorty op een uitgebreide manier vanuit de geschiedenis van de epistemologie toe naar het verwerpen van de mogelijkheid van objectieve kennis. Dit hoofdstuk schetst dit project kort, want hoewel deze scriptie niet draait om de exacte argumenten voor een filosofische weerlegging van objectiviteit, is een korte uitleg van deze weerlegging van belang als we verder willen met het idee dat objectiviteit een onhaalbaar ideaal is. Hier ligt een parallel met de manier waarop Rorty te werk ging: in PMN weerlegt hij de mogelijkheid van objectieve kennis op een uitgebreide wijze, als opmaat voor zijn latere werken over hoe we verder moeten wanneer we deze stap hebben gezet.

2.1 Het geloof in representationele kennis

Rorty begint PMN met de bespreking van het idee dat onze geest (*the mind*) een spiegel van de natuur is. Dit houdt in dat onze geest één op één de werkelijkheid zou weerspiegelen, zonder allerlei invloeden die dit beeld vertekenen. Volgens Rorty begint dit idee van de geest als plaats waar we de wereld écht kennen in de zeventiende eeuw, bij Descartes' dualisme van lichaam en geest.[39] Rorty benoemt Descartes als uitvinder van de geest, waarmee deze de mens een nieuw, innerlijk onderzoeksveld gaf, dat vooraf zou gaan aan het subject. De geest was objectief en zeker, en onze kennis van de wereld moest daarom in de geest worden gezocht. Rorty noemt de geest dus een uitvinding; hij maakt doorheen PMN het punt dat het helemaal niet vanzelfsprekend is om te denken over een objectieve geest die losstaat van de subjectieve ervaring.[40]

Het onderzoeken van de geest als bron van zekere kennis leidde uiteindelijk tot het ontstaan van de epistemologie in de zeventiende eeuw[41], stelt Rorty.[42] Hoewel Descartes ons het idee gaf van een geest als spiegel van de werkelijkheid, droegen volgens Rorty twee argumenten verder bij aan de uiteindelijke ontwikkeling van de epistemologie. Rorty ziet deze argumenten juist als verwarringen, wat de epistemologie onjuist gefundeerd maakt.

---

[38] Bjørn Ramberg en Susan Dieleman, 'Richard Rorty,' in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, red. Edward N. Zalta, Fall 2021, laatste revisie 4 augustus 2021, https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/rorty/.

[39] Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature* (New Jersey: Princeton University Press, 1979), 17–69.

[40] Richard Rorty, 'PART ONE: Our Glassy Essence,' in *Philosophy and the Mirror of Nature* (New Jersey: Princeton University Press, 1979), 15-127. Rorty geeft in het eerste deel van PMN meerdere argumenten die volgens hem aantonen dat het denken over een lichaam-geest dualisme niet natuurlijk is en dat het geen eeuwig probleem is. Deze argumenten worden hier niet uitgebreid besproken, omdat het er nu om gaat de algemene gedachtegang van Rorty helder te krijgen.

[41] Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, 131–32.

[42] Dit is een controversiële claim van Rorty, die als overdreven of misleidend kan worden gezien. "It is misleading to say that epistemology was invented in the seventeenth century, since the ancient world had theories of knowledge, its own tradition of scepticism – Pyrrhonian scepticism, named after Pyrrho of Elis (*ca*. 360–270 bc) – and even, as Michael Williams has pointed out, the notion of epistemology as a starting point of inquiry, analogous to Descartes's 'first philosophy'." Michael Williams, 'Epistemology and the Mirror of Nature,' in *Rorty and his Critics*, red. Robert Brandom (Oxford: Blackwell, 2000): 201–7, geparafraseerd in James Tartaglia, *Routledge Philosophy Guidebook to Rorty and the Mirror of Nature*, Routledge Philosophy Guidebooks (London/New York: Routledge, 2007), 102–3.

2.1.1 Lockes empirisme

De eerste verwarring komt van Locke, die een causale relatie verwarde met rechtvaardiging.[43] De empirist Locke kwam met een mechanische verklaring van hoe we tot ideeën komen: de ervaring (*sensation*) levert de ruwe bouwstenen voor onze ideeën. Onze kennis komt volgens Locke dus uit de ervaring. Dit sluit aan bij het idee van de geest als een spiegel van een werkelijkheid buiten ons. Maar Lockes causale verklaring van hoe we tot kennis komen, betekende voor hem ook een rechtvaardiging van onze kennisclaims. Rorty signaleert hier een verwarring: dat Locke claimt te weten hoe onze ideeën tot stand komen, zegt nog niets over de waarde van deze kennis. Rorty geeft het idee van de geest als spiegel van de werkelijkheid de schuld van deze verwarring. Locke zou hierdoor kennis zien als de confrontatie met een object, als '*knowledge of*' een ding. Maar kennis ligt in onze cognitieve relatie tot een propositie, stelt Rorty; in '*knowledge that*' iets op een bepaalde manier is. Het feit dat we kennis krijgen van een object door de sensatie, is nog geen rechtvaardiging van die kennisclaim. Het zegt iets over hoe we ons tot de wereld verhouden, maar niet in hoeverre dit ook werkelijk klopt.[44]

2.1.2 Kants concepten en intuïties

De tweede verwarring komt van Kant. Kant probeerde anders dan Locke kennis niet te laten berusten op ervaring, door zowel de methode van het kennen als ook het object naar de binnenwereld te brengen. Kennisvergaring bestaat volgens Kant uit een synthese van concepten en intuïties. Intuïties komen passief empirisch bij ons binnen en representeren een particulier object, terwijl concepten gaan over universalia, en een willekeurig aantal objecten representeert. Deze twee soorten representatie komen samen in synthese, en vormen daar een oordeel. Denk aan de intuïtie 'de bal' en het concept 'rollen' die samen het oordeel 'de bal rolt' vormen. Voordat we zo'n bewuste ervaring hebben, is een *a priori* structuur nodig die de veelheid aan rauwe empirische data kan ordenen. Dit is het transcendentale ego. Deze gestructureerde ordening die ten grondslag ligt aan onze bewuste ervaring, rechtvaardigt volgens Kant onze kennisclaims zoals 'de bal rolt'.[45]

Hoewel Kant anders dan Locke zich niet richt op 'kennis van' objecten maar 'kennis dat' de werkelijkheid is zoals hij is, in de vorm van proposities zoals 'de bal rolt', blijft ook hij vasthouden aan het idee van de geest als spiegel van de werkelijkheid. De geest (het transcendentale ego) is wat ons de structuur geeft om de veelheid aan empirische indrukken te ordenen. Rorty beargumenteert dat dit betekent dat Kant net als Locke een causale verklaring verwart met een rechtvaardiging. Het is voor hem niet de ervaring die onze kennis veroorzaakt en moet rechtvaardigen, maar de ordenende geest die ons kennisclaims zou geven én deze zou rechtvaardigen. Maar dat onze geest ons kennis geeft, zegt wederom niets over in hoeverre deze kennis de werkelijkheid wel of niet representeert, aldus Rorty.[46]

Descartes, Locke en Kant hebben dus allen op hun eigen manier bijgedragen aan het filosofische idee van de geest als een spiegel van de natuur.[47] Zonder Descartes' idee van de geest als objectieve spiegel zou het idee van kennis als representatie van de werkelijkheid niet

---

[43] Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature,* 139–48.
[44] Rorty, 139–48.
[45] Rorty, 147–64.
[46] Rorty, 155–64.
[47] Ramberg en Dieleman, 'Richard Rorty'. Bovenstaande uitleg van Descartes', Lockes en Kants gedachtengoed is weergegeven op de manier waarop Rorty deze in PMN representeert. Rorty wordt ervan beschuldigd dat hij het gedachtengoed van zijn voorgangers toe-eigent en zijn uitleg van de ideeën van andere filosofen is dan ook vaak controversieel.

zijn ontstaan. Locke en Kant hebben de cartesiaanse geest gebruikt om de epistemologie op een bepaalde manier vorm te geven:

> We owe the notion of philosophy as a tribunal of pure reason, upholding or denying the claims of the rest of culture, to the eighteenth century and especially to Kant, but this Kantian notion presupposed general assent to Lockean notions of mental processes and Cartesian notions of mental substance.[48]

2.2 De rol van Sellars en Quine

Waar Descartes, Locke en Kant voor Rorty een belangrijke rol speelden in het vestigen van het concept van de geest als spiegel van de natuur en de bron voor objectieve kennis, spelen Quine en Sellars een cruciale rol in het afbreken van dit idee. De ideeën van deze twee filosofen zijn volgens Rorty vernietigend voor het concept van de geest als spiegel van de werkelijkheid, doordat ze de Kantiaanse funderingen ervoor onderuithalen.

2.2.1 Sellars' myth of the given

Het idee van Sellars dat volgens Rorty helpt in het ondermijnen van de status van analytische filosofie, is *the myth of the given*. Sellars verzet zich tegen het idee van een onbetwistbaar fundament van kennis, als een '*given*'. Hij ziet dat een kennisclaim volgens Kant tweeledig is. Ten eerste hebben we een ervaring in de vorm van een sensatie, een indruk; ten tweede moeten we die ervaring conceptueel vatten om er kennis van te maken. Het eerste deel is ons natuurlijk gegeven in plaats van aangeleerd; ook kinderen en dieren hebben empirische ervaringen zonder dat ze hier een kennisclaim over kunnen vormen. Het tweede deel van de ervaring is waar onze kennisclaims gevormd worden en wat ze zou rechtvaardigen. Volgens Kant is dit de mens ook 'gegeven', maar Sellars bestrijdt dit.[49]

Volgens Sellars kunnen we niets met een losse ervaring als 'rood'. Alleen als we iets afleiden uit die empirische ervaring kunnen we een kennisclaim doen, zoals 'de bal is rood'. Zo'n claim is propositioneel, maar zou volgens Kant voortkomen uit een non-propositioneel *given* (de *a priori* concepten) wat onze ervaring ordent. Dat is tegenstrijdig, aldus Sellars. "The crucial premise of this argument is that there is no such thing as a justified belief which is nonpropositional, and no such thing as justification which is not a relation between propositions."[50] Kennis kan volgens Sellars alleen gerechtvaardigd worden als ze in de vorm van een propositie is gegoten, want een empirische indruk is nog geen kennis. Zo'n propositie is niet *a priori*, ze is ons niet voorafgaand aan de ervaring gegeven door de geest.[51]

Voor kennisvergaring speelt volgens Sellars taal een cruciale rol. Deze taal is niet ahistorisch en objectief gegeven, maar een normatief stelsel met standaarden voor evaluatie en rechtvaardiging van kennisclaims. Deze standaarden worden intersubjectief bepaald door een gemeenschap van taalgebruikers. Rorty concludeert uit Sellars' theorie: "It is a remark about the difference between facts and rules, a remark to the effect that we can only come under epistemic rules when we have entered the community where the game governed by these rules

[48] Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, 4.
[49] Rorty, 173–84.
[50] Rorty, 170.
[51] Rorty, 182–84.

is played."[52] Pas wanneer we gebruikmaken van een aangeleerde, contingente taal, kunnen we kennisclaims maken.[53]

2.2.2 Quines kritiek op het analytisch-synthetisch onderscheid

Ook Quine toont volgens Rorty aan dat de rechtvaardiging van kennis sociaal en holistisch gevormd is. Quine levert kritiek op '*the idea idea*': het idee dat taal de uitdrukking is van iets innerlijks, wat ontdekt moet worden voordat we weten wat een uitspraak betekent. Hij verwerpt een tweedeling van de taal in analytische uitspraken die *a priori* onze definities geven waarmee we ervaringen ordenen, en synthetische uitspraken die juist gegrond zijn in onze ervaring.[54] Quine ziet namelijk taal als holistisch; het is onmogelijk om uit individuele zinnen waarnemingsgevolgen te halen. We kunnen niet zeggen dat analytische uitspraken kloppen puur vanwege hun betekenis, los van de empirische feiten. Analytisch kunnen we bijvoorbeeld zeggen dat de betekenis van 'geldinstelling' en 'bank' gelijk zijn, maar synthetisch kunnen we hier tegeninbrengen dat een bank ook een meubelstuk kan zijn. We kunnen de waarheid van een uitspraak pas afleiden als we deze toetsen aan de realiteit. Het onderscheid tussen analytische en synthetische uitspraken is dus niet te maken. De betekenissen van woorden (wat tot uitdrukking komt in analytische uitspraken) geven geen rechtvaardiging van kennis. En dat betekent volgens Rorty dat we nooit van een objectieve waarheid kunnen spreken, aangezien we altijd de empirische toets nodig hebben.[55]

2.3 Conclusie

Sellars en Quine tonen volgens Rorty samen aan dat het onmogelijk is om de geest te zien als spiegel van de werkelijkheid. We kunnen geen objectieve waarheden vinden, maar zijn gebonden aan onze ervaringen en taal. Het idee van de geest als spiegel van de werkelijkheid die objectieve kennis zou geven, een idee dat door middel van Descartes, Locke en Kant de wereld in is geholpen, moeten we volgens Rorty dan ook loslaten.

[52] Rorty, 187.
[53] Rorty, 184–92.
[54] Rorty, 192–98.
[55] Rorty, 192–209.

Hoofdstuk 3: Richard Rorty's pragmatische filosofie

Na de weerlegging van het idee van de geest als spiegel van de natuur, neemt Rorty de taak op zich om te beschrijven hoe onze kennisverwerving volgens hem wél in elkaar zit. In de werken na PMN creëert hij een uitgebreid filosofisch systeem, waarin hij niet alleen kijkt wat waarheid is wanneer we als mens niet objectief kunnen zijn, maar ook een moreel standpunt inneemt over hoe we onderling samen moeten leven en vooruitgang kunnen en moeten nastreven. In dit hoofdstuk wordt deze filosofie van Richard Rorty aan de hand van een aantal belangrijke thema's belicht.

3.1 Pragmatisme

Rorty identificeert zich ondanks zijn kritiek op objectiviteit niet als relativist, maar noemt zichzelf pragmatist: dat wat we op dit moment geloven is misschien niet objectief waar, maar op dit moment vinden we het rationeel. De pragmatist ziet objectieve waarheid als onhaalbaar en onkenbaar, dus wat we nu als 'waar' zien kan later vervangen worden voor een andere waarheid.[56] De pragmatist houdt daarom niet vast aan een geloof in metafysica of epistemologie. Deze overtuiging begint bij Rorty's antirepresentationalisme.

3.1.1 Antirepresentationalisme

Rorty is antirepresentationalist. Hij stelt, zoals de term al laat doorschemeren, dat de wereld niet in onze kennis en taal gerepresenteerd wordt.[57] We gebruiken woorden om de wereld te beschrijven en gedachten hierover met elkaar uit te wisselen, maar het is niet te zeggen of deze woorden ook daadwerkelijk een afspiegeling zijn van de realiteit. Het zou kunnen dat we per toeval de werkelijkheid precies beschrijven zoals zij echt is, maar dat zouden we vervolgens niet kunnen vaststellen omdat onze menselijke blik altijd gebonden is aan hoe we historisch en cultureel gevormd zijn. We kunnen simpelweg niet buiten onze menselijke huls stappen om de werkelijkheid op een objectieve manier te beschrijven, onafhankelijk van onze eigen blik.

Rorty claimt dus dat we de objectieve werkelijkheid niet kunnen kennen, en dus niet onder woorden kunnen brengen. Er is daardoor geen correspondentie tussen taal (onze beschrijvingen van de werkelijkheid) en waarheid (de objectieve werkelijkheid). De zoektocht naar deze vermeende correspondentie moeten we dan ook opgeven.[58] Rorty beschrijft zijn houding daarom als "one which does not view knowledge as a matter of getting reality right, but rather as a matter of acquiring habits of action for coping with reality."[59] De filosofie kan volgens hem daarom ook geen discipline zijn die onderscheid maakt tussen wetenschappelijke uitspraken en religie, poëzie, en sentiment, in de zin dat de ene discipline objectiever, beter of waarachtiger kan worden genoemd dan de andere discipline. Ze gaan simpelweg allen op hun eigen manier om met de wereld, zonder dat er een objectieve maatstaf bestaat die zou moeten vaststellen welke discipline de werkelijkheid het best beschrijft.

---

[56] Richard Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth: Philosophical Papers (Volume I)* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 22–23.
[57] De denkstappen die Rorty tot deze conclusie leiden, zijn terug te vinden in Hoofdstuk 2.
[58] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 5–8.
[59] Rorty, 1.

3.1.2 Objectiviteit als solidariteit

Volgens Rorty leeft de mens al eeuwen in een metafysische traditie, waar objectiviteit geldt als de maatstaf voor het vinden van waarheid. Rorty identificeert het streven naar deze objectiviteit als dé manier om in de westerse cultuur betekenis te geven aan je leven. Mensen die streven naar objectiviteit, streven naar een connectie met de natuur van dingen, de directe werkelijkheid. Rorty ziet dat dit streven naar objectiviteit in de Westerse cultuur vaak een streven naar 'waarheid' wordt genoemd.[60]

Dat de zoektocht naar objectiviteit nooit daadwerkelijk tot de vondst van deze objectiviteit zal leiden, neemt niet weg dat de mens hier wel naar streeft. Daarom introduceert hij een ander begrip dat ons menselijke streven naar betekenis in kan vullen. Dit begrip is solidariteit: het verlangen naar zo veel mogelijk intersubjectieve overeenstemming binnen een gemeenschap als mogelijk. Onderdeel hiervan is om de notie van 'ons' en daarmee onze gemeenschap zo ver mogelijk uit te breiden. Solidariteit moet de nieuwe invulling zijn van het menselijke streven naar objectiviteit, en daarom spreekt Rorty van 'objectiviteit als solidariteit'.[61]

Objectiviteit als solidariteit laat de zoektocht naar een werkelijkheid onafhankelijk van de mens en de taal los. Solidariteit vervangt objectiviteit, al noemt Rorty het af en toe 'objectiviteit als solidariteit'. We laten in Rorty's objectiviteit als solidariteit het idee van en een spreken over een scheiding tussen objectiviteit en subjectiviteit of tussen feiten en meningen los.[62] Het enige wat hij behoudt is het woord zelf. In plaats van deze zoektocht, draait het om vragen over de vrijheid en openheid van onze gesprekken, over de grenzen van onze gemeenschap:

> Pragmatists would like to replace the desire for objectivity – the desire to be in touch with a reality which is more than some community with which we identify ourselves – with the desire for solidarity with that community. They think that the habits of relying on persuasion rather than force, of respect for the opinions of colleagues, of curiosity and eagerness for new data and ideas, are the *only* virtues which scientists have. They do not think that there is an intellectual virtue called 'rationality' over and above these moral virtues.[63]

Deze overtuiging moet onderscheiden worden van strikte rationaliteit. In bovenstaand citaat schemert al door dat Rorty rationaliteit niet als intellectuele deugd ziet. Zij die geloven in de mogelijkheid van objectiviteit (Rorty noemt hen 'realisten'[64]) zien rationaliteit als epistemologische maatstaf waarlangs de zoektocht naar objectiviteit moet worden gelegd. Rationaliteit wordt in de wetenschappelijke traditie gezien als iets methodisch, met vooraf vastgestelde criteria voor succes. Dit idee van rationaliteit heeft de natuurwetenschap als voorbeeldmodel.[65]

Rorty stelt dat een rationele methode de werkelijkheid nooit bloot kan leggen, maar laat het begrip 'rationaliteit' toch niet helemaal los. Hij pleit voor een andere definitie van het woord, waarin het iets betekent als '*sane'* of *'reasonable'*.[66] Dit begrip van rationaliteit draait niet om

[60] Rorty, 21–22.
[61] Rorty, 22–23.
[62] Rorty, 36–37.
[63] Rorty, 39.
[64] Rorty, 22.
[65] Rorty, 22–28.
[66] Rorty, 37.

een methode, maar om een set morele deugden: tolerantie, respect voor andermans opinie, bereidheid om te luisteren en het vertrouwen in overtuiging in plaats van dwang. "To be rational is simply to discuss any topic . . . in a way which eschews dogmatism, defensiveness, and righteous indignation."[67] Hoewel Rorty rationaliteit dus niet als intellectuele deugd ziet, houdt hij wel vast aan het woord 'deugd' om zijn eigen invulling van rationaliteit te duiden. De link met epistemologie wordt hier wel losgelaten.

Met behulp van deze morele deugden zouden we op zoek kunnen en moeten naar een heel specifieke vorm van 'waarheid'; solidariteit is normatief omdat ze een bepaalde houding voorschrijft. Er zit een bepaald appel in Rorty's definitie van solidariteit. "We have a duty to talk to each other, to converse about our views of the world, to use persuasion rather than force, to be tolerant of diversity, to be contritely fallibilist."[68] Het doel van onderzoek is volgens de pragmatist het behalen van een gepaste mix van ongedwongen overeenstemming en tolerante onenigheid, waarin wat gepast is wordt bepaald door dit continu uit te proberen, met vallen en opstaan. Onze verantwoordelijkheid ligt dus niet bij het nastreven van een bepaalde objectiviteit, maar bij een uitgangspunt dat we beter kunnen worden dan we op dit moment zijn.[69]

Op zoek naar solidariteit hoeft de pragmatist zich geen zorgen te maken of diens ideeën en overtuigingen corresponderen met de werkelijkheid. In plaats daarvan zet de pragmatist deze overtuigingen tegenover andere, contrasterende overtuigingen. Van hieruit start een zoektocht naar overeenstemming, naar ideeën die breed geaccepteerd worden in een gemeenschap. Deze zoektocht bestaat uit het afwegen van deze verschillende visies en een keuze maken tussen deze hypothesen. De waarheid ligt voor Rorty's pragmatisten in ongedwongen overeenstemming tussen zo veel mogelijk mensen die we zien als deel van 'ons'. Dit solidariteitsproject neemt de vorm aan van "practical questions about whether we ought to keep our present values, theories, and practices or try to replace them with others. Given such a replacement, there would be nothing to be responsible to except ourselves."[70]

Voor deze objectiviteit als solidariteit bestaat geen specifieke methode. Rorty pleit voor een '*pragmatism without method*' omdat er geen objectieve, vaststaande criteria zijn waaraan we onze hypothesen en overtuigingen kunnen toetsen. Dat heeft als consequentie dat er geen reden is om aan te nemen dat een zogenaamd 'wetenschappelijke' methode beter zou zijn dan bijvoorbeeld literaire kritiek of poëzie. Een poging om wetenschappelijk te zijn door middel van de toepassing van criteria en een methode is niet nodig, omdat objectiviteit niet haalbaar is. Omdat er geen methode is voor pragmatisme, is er ook geen bepaald gebied of een bepaalde expert aan te wijzen die zich bezig zou moeten houden met probleemoplossing en vooruitgang. Pragmatisten hoeven daarom niet bang te zijn om over te komen als subjectief vanwege hun aanhouden van een ontheoretische, narratieve stijl van onderzoeken.[71]

Rorty noemt zijn pragmatisme holistisch, omdat het over het gehele spectrum van disciplines toegepast zou moeten worden. De gehele cultuur, van natuurkunde tot poëzie, en van filosofie tot politiek, ziet Rorty als één continue, naadloze activiteit waarin onderverdelingen puur institutioneel en pedagogisch zijn.[72]

---

[67] Rorty, 37.
[68] Rorty, 67.
[69] Rorty, 41–42, 66-77.
[70] Rorty, 41.
[71] Rorty, 63-67.
[72] Rorty, 75–77.

> We would thus fulfill the mission of the syncretic and holistic side of pragmatism —the side that tries to see human beings doing much the same sort of problem-solving across the whole spectrum of their activities *(already* doing it and so not needing to be urged to start doing it).[73]

3.2 Vocabulaires

De menselijke zoektocht naar objectiviteit of – zoals in Rorty's geval – solidariteit komt tot uitdrukking in onze taal. Taal is een essentieel gereedschap: het is het medium waarmee we de wereld beschrijven, waarin onze ideeën van 'waar' en 'goed' tot uiting komen. De wereld bestaat los van de mens, maar 'waarheid' kan alleen tot uitdrukking komen in taal.[74]

> Truth cannot be out there - cannot exist independently of the human mind - because sentences cannot so exist, or be out there. The world is out there, but descriptions of the world are not. Only descriptions of the world can be true or false. The world on its own - unaided by the describing activities of human beings - cannot.[75]

Rorty ziet beschrijvingen van de wereld als een tijdgebonden, cultureel ingegeven vocabulaire. Een vocabulaire bestaat uit de woorden die we gebruiken om de wereld te beschrijven, een linguïstisch patroon. Ons finaal vocabulaire bestaat uit de ideeën en overtuigingen die we voor waar aannemen, zonder de contingentie van deze overtuigingen in twijfel te trekken.

> It is 'final' in the sense that if doubt is cast on the worth of these words, their user has no noncircular argumentative recourse. Those words are as far as he [de gebruiker van een vocabulaire] can go with language; beyond them there is only helpless passivity or a resort to force.[76]

In ons web van overtuigingen is ons finaal vocabulaire zo geïntegreerd dat dit niet zomaar vervangen wordt. Het zijn de kernwoorden waarmee we onze acties, verlangens en onze levens rechtvaardigen. We beschrijven onze doelen, twijfels en gevoelens richting anderen met behulp van dit vocabulaire. Denk aan woorden als 'goed' of 'waar', maar ook 'vriendelijkheid' en religieuze termen als 'de kerk' en 'Christus'.[77]

3.2.1 Herbeschrijvingen

Dat deze finale vocabulaires (meervoud, want verschillende personen en gemeenschappen kunnen verschillende vocabulaires hebben) onze manier zijn om onszelf en de wereld te beschrijven, betekent nog niet dat deze vaststaand en onveranderlijk zijn. Bij een finaal vocabulaire zijn de uitspraken en definities ervan voor de gebruiker evident, maar dat belooft niets voor de toekomst. Door middel van onderzoek kunnen we ons finaal vocabulaire vernieuwen of vervangen voor een ander finaal vocabulaire. We moeten dit onderzoek volgens Rorty zien als het opnieuw weven van (een deel van) ons web van overtuigingen, omdat het niet een manier kan zijn om de ware natuur van objecten te ontdekken. We kunnen

---

[73] Rorty, 76.
[74] Richard Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 3–7.
[75] Rorty, 5.
[76] Rorty, 73.
[77] Rorty, 73.

verschillende vocabulaires met elkaar vergelijken, maar kunnen ze niet vergelijken met een vaststaande realiteit of objectieve waarheid.[78]

> The method is to redescribe lots and lots of things in new ways, until you have created a pattern of linguistic behavior which will tempt the rising generation to adopt it, thereby causing them to look for appropriate new forms of nonlinguistic behavior, for example, the adoption of new scientific equipment or new social institutions.[79]

Het is aan de mens om continu haar eigen finale vocabulaire te vernieuwen. Deze zoektocht is nooit voltooid, aldus Rorty. Mensen blijven continu herbeschrijven en hun vocabulaire aanpassen, zodat ze zeker weten dat ze zelf hun vocabulaire hebben vormgegeven en niet het vocabulaire gebruiken dat hen is aangeleerd of ze hebben 'overgeërfd' uit het verleden. "In the course of doing so, we revise our opinions of both the old and the new. Simultaneously, we revise our own moral identity by revising our own final vocabulary."[80] Door dingen op een (holistische) nieuwe manier te beschrijven kan het dus zijn dat we langzaamaan gaan vinden dat we dingen anders moeten gaan doen, omdat onze moraal verandert. Herbeschrijvingen kunnen dus doorgalmen vanuit ons denken tot in ons doen, ze kunnen resulteren in anders handelen. Dat betekent niet dat deze nieuwe manier beter is, want er is geen objectief criterium. Het is simpelweg het vervangen van een oud vocabulaire voor een nieuwe.

De persoon die continu haar finaal vocabulaire herbeschrijft, noemt Rorty een ironicus. De ironicus is op zoek naar autonomie in de zin van zelfverwerkelijking door het gebruik van een eigen finaal vocabulaire in plaats van een contingent overgeërfd vocabulaire. Het betekent dat verlangens, acties en levensprojecten die tot uiting komen in een persoonlijk vocabulaire echt *eigen* zijn. Onderdeel hiervan is bekend raken met voorheen vreemde mensen, families, volken en samenlevingen, omdat deze andere finale vocabulaires gebruiken dan iemand zelf en diens directe omgeving. Juist door het spreken met of lezen over dit soort mensen, leert de ironicus andere vocabulaires kennen, die kunnen helpen bij het herbeschrijven van het eigen finaal vocabulaire.[81]

De makkelijkste manier om andere mensen en andere perspectieven te leren kennen is door het lezen van boeken, aldus Rorty. De literaire criticus is hierin een voorbeeld, en dient als moreel adviseur voor de ironicus vanwege de brede bekendheid met karakters en perspectieven uit boeken. "They have read more books and are thus in a better position not to get trapped in the vocabulary of any single book."[82] Vanuit deze brede bekendheid met verschillende vocabulaires verrijken en diversifiëren literaire critici de canon van narratieven. Dat gaat niet alleen over literatuur in de vorm van romans, theaterstukken en poëzie, maar ook over theologie, filosofie, politieke manifesten en andere teksten die een finaal vocabulaire kunnen veranderen of verrijken.[83]

Rorty ziet geen eindpunt wat betreft herbeschrijvingen. Hij gaat er ook niet van uit dat zijn eigen vocabulaire een breed gedeeld finaal vocabulaire is of zal blijven in de toekomst. De manier waarop hij de wereld beschrijft ziet hij niet als eindpunt, maar als radartje in het

[78] Rorty, 73–81.
[79] Rorty, 9.
[80] Rorty, 80.
[81] Rorty, 80.
[82] Rorty, 81.
[83] Rorty, 80–81.

proces van continue herbeschrijvingen. Hij gaat er van uit dat zijn eigen vocabulaire vervangen zal worden, en "the sooner the better."[84]

Het is niet te voorzien met welke woorden de mensen van de toekomst de mensen en ideeën uit het verleden zullen beschrijven. Wellicht willen zij instituties heel anders vormgeven, of verkiezen ze een andere politieke bestuursvorm dan democratie en de liberale samenleving, zoals Rorty en zijn tijdgenoten dat doen. Pragmatisten zoals Rorty hopen dat over twintigste-eeuwse sociaaldemocraten wordt gesproken in gunstige termen, maar hebben geen idee welke termen dat zal zijn. "They only insist that, if these new terms have been adopted as a result of persuasion rather than force, they will be better than the ones we are presently using – for that is analytic of their meaning of 'better'."[85]

3.2.2 Metaforen

Metaforen zijn volgens Rorty bij uitstek de manier om onze vocabulaires te blijven vernieuwen. Hoewel hij geen specifieke definitie van 'metafoor' geeft, wordt wel duidelijk welke rol Rorty deze vorm van taal toebedeelt en hoe dit past binnen zijn visie op vocabulaires. Metaforen zijn namelijk de manier om onze werkelijkheid te herbeschrijven, aldus Rorty.

Door zinnen te gebruiken die we niet letterlijk bedoelen maar waarin we op een nieuwe, metaforische manier de wereld beschrijven, werpen we een nieuw licht op de manier waarop we deze wereld (kunnen) zien. Een metafoor past niet binnen een huidig vocabulaire. Metaforen zijn '*unfamiliar noises*'[86] in de zin dat ze een origineel gebruik van taal met zich meebrengen. De zinnen die Rorty in het citaat hieronder als voorbeeld geeft begonnen als metaforen. Maar door de tijd heen werden deze metaforen opgenomen in ons gedeelde vocabulaire, en veranderden ze daarmee van metaforen in geaccepteerde uitspraken.

> For example, when the Christians began saying 'Love is the only law', and when Copernicus began saying 'The earth goes round the sun', these sentences must have seemed merely 'ways of speaking'. Similarly, the sentences 'history is the history of class struggle' or 'matter can be changed into energy' were, at the first utterance, prima facie false. These were sentences which a simple-minded analytic philosopher might have diagnosed as 'conceptually confused', as false by virtue of the meaning of such words as 'law', 'sun', 'history', or 'matter'. But when the Christians, the Copernicans, the Marxists, or the physicists has finished redescribing portions of reality in the light of these sentences, we started speaking of these sentences as hypotheses which might quite possible be true. In time, each of these sentences became accepted, at least within certain communities of inquiry, as *obviously* true.[87]

Door te breken met het huidige vocabulaire brengen metaforen vernieuwing, wat Rorty van harte aanmoedigt. Deze vernieuwing is van cruciaal belang in het opnieuw weven van ons web van overtuigingen.[88] Juist door metaforen ontstaat vernieuwing van een vocabulaire, in plaats van aanpassing van de 'waarheid' van uitspraken binnen een huidig, vaststaand vocabulaire. Rorty vindt deze 'vooruitgang' door continue vernieuwing erg belangrijk, zodat

[84] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 219.
[85] Rorty, 219.
[86] Rorty, 162–72.
[87] Rorty, 124.
[88] Rorty, 124.

we losbreken van een aangeleerd en overgeërfd vocabulaire. We kunnen het technisch gezien geen vooruitgang noemen, omdat er geen objectieve maatstaf is waardoor we de waarde van verschillende vocabulaires met elkaar kunnen vergelijken. Maar door middel van metaforen herbeschrijven we de werkelijkheid en verandert ons overgeërfde vocabulaire in een nieuw, eigen vocabulaire.

Een metafoor kan op den duur zo gebruikelijk worden dat ze onderdeel wordt van ons vocabulaire, waardoor het metaforische karakter ervan verdwijnt en het tot een reguliere uitspraak verwordt. In plaats van een origineel gebruik van taal dat niet past binnen ons web van overtuigingen, krijgt een metafoor in dat geval langzaamaan toch een plekje in ons taalsysteem.[89] Wanneer we een metafoor accepteren en kunnen uitleggen wat ze betekent, is het een 'dode' metafoor, want het is dan geen ongebruikelijk woordgebruik meer, maar is onderdeel geworden van ons vocabulaire, waarvan we begrijpen wat het betekent. Rorty ziet metaforen dan ook als "indispensible instruments of moral and intellectual progress."[90] Ze houden ons scherp, zorgen ervoor dat we niet vastroesten in ons huidige taalgebruik maar constant op originele manieren naar de wereld blijven kijken.

Het hele proces van het gebruiken van metaforen om vocabulaires te herbeschrijven noemt Rorty ook wel '*edification*'[91], oftewel 'intellectuele vorming'[92]. Deze intellectuele vorming kan bestaan uit de hermeneutische[93] activiteit van het confronteren van onze eigen cultuur met een 'exotische' cultuur of historische periode, of door een bepaalde discipline te vergelijken met een andere discipline die gebruikmaakt van een heel ander vocabulaire. Maar het kan ook een 'omgekeerde hermeneutiek'[94] zijn, waarbij we de ons welbekende omgeving confronteren met onbekende termen en nieuwe uitvindingen. In beide vormen van hermeneutiek draait het onderzoek in ieder geval om *edification*, wat zich uit in een abnormaal discours om onszelf te vervreemden en zo nieuwe visies te exploreren.

3.2.3 Poëzie, romans en andere narratieve teksten

In de herbeschrijvingen van onze finale vocabulaires door middel van metaforen, spelen narratieve teksten zoals poëzie en romans een belangrijke rol, aldus Rorty. Verhalen staan hierin centraal; narratieven kunnen ons een andere blik op het leven geven. Verschillende persoonlijke interpretaties van een bepaalde uitspraak binnen een bepaalde context leren ons veel over de uiteenlopende manieren waarop we de wereld kunnen zien, en kunnen ons daarnaast doen nadenken over onze eigen beschrijvingen van situaties. Uiteenlopende beschrijvingen van de wereld stimuleren ons hierin; zij leren ons niet wat de waarheid is, maar op welke verschillende manieren we ergens naar kunnen kijken.[95] Dat geldt ook voor de filosoof, aldus Rorty:

---

[89] Rorty, 167.
[90] Rorty, 172.
[91] Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, 360–61.
[92] Er bestaat geen duidelijke vertaling van '*edification*'. Rorty vergelijkt het met het Duitse *bildung* en met *education*, maar: "'Education' sounds a bit too flat, and *Bildung* a bit too foreign." Rorty, 360.
[93] Rorty, 315–18. Rorty vergelijkt het herbeschrijven van een vocabulaire met hermeneutiek. Hij wordt hierin geïnspireerd door de hermeneutiek van Hans-Georg Gadamer, waarin net als in epistemologie gezocht wordt naar overeenstemming over wat waar is, zonder dit aan objectiviteit te verbinden. In Gadamers hermeneutiek draait het om het begrijpen van de ander, aldus Rorty.
[94] Rorty, 360. 'Omgekeerde hermeneutiek' is als term geleend van Rorty: "the inverse of hermeneutics: the attempt to reinterpret our familiar surroundings in the unfamiliar terms of our new inventions."
[95] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 81–82.

> The pragmatist philosopher has a story to tell about his favorite, and least favored, books – the texts of, for example, Plato, Descartes, Hegel, Nietzsche, Dewey, and Russell. He would like other people to have stories to tell about other sequences of texts, other genres – stories which will fit together with his. His appeal is not to the latest philosophical discoveries about the nature of science or language, but to the existence of views on these matters which chime with certain views other people (for example, contemporary critics looking for the big picture) hold about other matters.[96]

Een ironicus moet in zijn herbeschrijving en de vorming van een eigen finaal vocabulaire niet ten prooi vallen aan de neiging om toch theoreticus te worden, in plaats van een narratieve romanschrijver of dichter. Daarmee bedoelt Rorty: er is geen sublimiteit in de vorm van een objectieve waarheid om naar te neigen, geen eindpunt in de vorm van een volmaakte theorie over hoe de werkelijkheid in elkaar zit. Rorty stelt dat bijvoorbeeld Nietzsche ondanks zijn perspectivisme deze neiging heeft, omdat hij neigt naar het historisch sublieme, een toekomst die breekt met alle relaties uit het verleden. Nietzsche probeert de 'laatste filosoof' te zijn door vanuit een genealogie toe te werken naar een theorie van de Übermensch en de Wil tot Macht en neigt zo weer richting een theorie van sublimiteit en daarmee naar de metafysica. Hoewel hij perspectivistisch begint, eindigt hij met een theorie die alle perspectieven voorbij zou gaan en een definitief antwoord zou geven op de filosofische vraag wat mensen drijft.[97] Daarom stelt Rorty:

> Novels are a safer medium than theory for expressing one's recognition of the relativity and contingency of authority figures. For novels are usually about people (…) which are quite evidently time-bound. By contrast, books which are about ideas, look like descriptions of eternal relations between eternal object.[98]

We moeten opletten dat we vasthouden aan de narratieve manier van schrijven en discussiëren, en niet vervallen in de typisch wetenschappelijke en filosofische neiging om theorieën te vormen die een vaste waarheid zouden verkondigen. Romans en poëzie lezen en schrijven, dus boeken over personen, in plaats van boeken over ideeën, zou volgens Rorty goed kunnen helpen om deze valkuil te omzeilen. Narratieve literatuur helpt ons dan ook meer dan theoretische literatuur.[99]

3.3 Liberalisme

Op politiek vlak is Rorty een liberaal; hij noemt zichzelf specifiek een *postmodernist bourgeois liberal*.[100] 'Bourgeois' gebruikt hij hier als tegenhanger van filosofisch liberalisme. Bourgeois liberalisme gaat volgens Rorty uit van het idee dat instituties en praktijken alleen onder bepaalde historische en daarbij vooral economische voorwaarden mogelijk en verdedigbaar zijn. Contingentie speelt hierin dus een centrale rol. Het filosofisch liberalisme gaat volgens Rorty juist uit van Kantiaanse grondbeginselen als rechtvaardiging van deze instituties en praktijken.[101] Rorty's liberalisme is daarnaast 'postmodern' in de zin dat het een

[96] Rorty, 82.
[97] Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 105–8.
[98] Rorty, 107.
[99] Rorty, 107–8.
[100] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 198.
[101] Rorty expliciteert niet wat hij exact bedoelt met deze Kantiaanse grondbeginselen. Waarschijnlijk doelt hij op Kants *a priori* morele overtuigingen die aan de basis liggen van zijn politieke rechten en plichten. Kant werkt

narratief van een metafysische, ahistorische rationaliteit die zich ontwikkelt in het liberalisme loslaat, en ons liberalistische narratief juist ziet als historisch en contingent gevormd.[102]

Voor Rorty betekent liberaal-zijn simpelweg:

> All that matters for liberal politics is the widely shared conviction that . . . we shall call 'true' or 'good' whatever is the outcome of free discussion – that if we take care of political freedom, truth and goodness will take care of themselves.[103]

Het gaat hierbij niet om vrijheid van ideologie, maar de vrijheid om openlijk gedachten uit te wisselen. Rorty haalt hierbij bijvoorbeeld persvrijheid aan, maar ook eerlijke verkiezingen, brede geletterdheid en het hebben van genoeg tijd om daadwerkelijk een vrije discussie met anderen te voeren. De vrijheden van een postmodernistische bourgeois liberale samenleving moeten garanderen dat iedereen zichzelf kan ontwikkelen op deze vrije manier, dat iedereen diens persoonlijke web van overtuigingen continu opnieuw kan weven en diens finale vocabulaire kan heroverwegen.[104]

Deze liberale samenleving wordt gekenmerkt door een gedeeld vocabulaire van een gemeenschap en een sociale hoop dat dingen in de toekomst beter kunnen worden: "The hope that life will eventually be freer, less cruel, more leisured, richer in goods and experiences, not just for our descendants but for everybody's descendants."[105] Waar mensen vroeger verbonden waren door een religieuze overtuiging, signaleert Rorty dat deze religieuze hoop dat het leven na de dood beter is dan het aardse leven plaats heeft gemaakt voor de hoop dat het in de toekomst juist hier op aarde beter wordt. De afname van religieuze verbinding in de liberale samenleving leidt er daarom niet toe dat de gemeenschap uit elkaar valt; de vervangende sociale hoop houdt de samenleving juist bij elkaar. Deze sociale hoop is wat volgens Rorty betekenis geeft aan het leven en wat de inwoners van een liberale samenleving met elkaar verbindt.[106]

Hoewel Rorty niet kan uitsluiten dat in andere samenlevingsvormen ook breed ruimte is voor herbeschrijven, signaleert hij wel dat in een vrije samenleving meer mensen wonen die dusdanig ontwikkeld zijn dat zij behoefte hebben aan continue herbeschrijvingen. Het verlangen naar herbeschrijven ligt niet in de algemene menselijke natuur. Niet iedereen zal ironicus zijn of worden, stelt Rorty:

> From an ethico-political angle . . . one can say that what is characteristic, not of the human species but merely of its most advanced, sophisticated subspecies —the well-read, tolerant, conversable inhabitant of a free society —is the desire to dream up as many new contexts as possible.[107]

---

vanuit zijn '*metaphysics of morals'* naar deze politieke rechten en plichten toe. Voor meer hierover, zie Frederick Rauscher, 'Kant's Social and Political Philosophy', in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, red. Edward N. Zalta en Uri Nodelman, Fall 2022, laatste revisie 11 april 2022, https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/kant-social-political/.

[102] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 198–99.

[103] Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 84.

[104] Rorty, 84–85.

[105] Rorty, 86.

[106] Rorty, 85–86.

[107] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 110.

Een liberale samenleving kan dus een voorwaarde zijn voor het ontwikkelen van een behoefte tot herbeschrijven, omdat ze ruimte biedt voor persoonlijke ontwikkeling in de vorm van literaire verdieping en vrije discussie.

3.3.1 Het publieke en het private

Rorty maakt een onderscheid tussen het publieke en het private zelf. In private zin is zijn ideale mens een ironicus, die zoals in §3.2 beschreven continu diens eigen vocabulaire heroverweegt en door middel van metaforen herbeschrijft. Voor Rorty is dit een private onderneming: het gaat om een autonoom persoon die zichzelf realiseert zijn/worden. Deze zelfcreatie staat los van politiek, aldus Rorty. Het is volgens hem belangrijk om het private autonomieproject niet te verbinden aan een publiek nut.[108] "My private purposes, and the part of my final vocabulary which is not relevant to my public actions, are none of your business."[109]

Waar zelfcreatie een privaat ironisch project is, bestaat er volgens Rorty ook een publiek zelf. Rorty stelt dat wat de ironicus met anderen verbindt niet een gedeelde taal is, maar een gedeelde afkeer van pijn. Hij bedoelt hiermee niet alleen het soort fysieke pijn dat dieren ook kunnen voelen, maar ook een specifiek menselijke pijn: vernedering. Menselijke solidariteit ligt in de gedeelde maar zelfzuchtige hoop dat iemands wereld niet vernietigd wordt, dat er geen sprake van pijn zal zijn. Een ironicus ziet geen gedeelde intrinsieke natuur bij mensen, maar ziet de mens als 'iets wat vernederd kan worden'. Menselijke solidariteit is gebaseerd op een gevoel van/afkeer van dit gedeelde gevaar.[110]

3.3.2 Pijn en vernedering

Rorty gaat verder dan alleen objectiviteit en waarheid contingent te verklaren. In een liberale samenleving kunnen we volgens hem ook niet spreken van een vaststaande moraal, die op een bepaalde manier in relatie staat tot een algemene waarheid. Morele overtuigingen zijn immers ook contingent, want er is geen intrinsieke natuur van de mens waarnaar ze verwijzen. Maar dat betekent voor Rorty niet dat er helemaal geen moraal geldt in de liberale samenleving.

Het is ten eerste van belang voor de liberale ironicus om lijden op te merken. "Her hope is that she will not be limited by her own final vocabulary when faced with the possibility of humiliating someone with a quite different final vocabulary."[111] Door continu haar finale vocabulaire te herbeschrijven door het bekendraken met verschillende narratieven, probeert de ironicus om de kans op vernedering van anderen in de publieke ruimte zo klein mogelijk te maken. Dit geldt echter niet voor het hele vocabulaire van de liberale ironicus. Alleen in het publieke gedeelte ligt er een taak om pijn en vernedering te verminderen, maar in private sfeer mag een ironicus anderen beschrijven hoe diegene zelf wil.

> My private purposes, and the part of my final vocabulary which is not relevant to my public actions, are none of your business. But as I am a liberal, the part of my final vocabulary which is relevant to such actions requires me to become aware of all the various ways in which other human beings whom I might act upon can be humiliated.[112]

---

[108] Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 84–91, 118–25.
[109] Rorty, 91.
[110] Rorty, 91–93.
[111] Rorty, 93.
[112] Rorty, 91–92.

Naast het individuele verminderen van pijn en vernedering in het publieke gedeelte van een finaal vocabulaire van de liberale ironicus, ligt er een bredere publieke taak voor twee verschillende groepen personen. De morele taken van de liberale democratie zijn opgedeeld in taken voor '*agents of love*' (ook wel '*guardians of diversity*') en '*agents of justice*' (ook wel '*guardians of universality*').[113] De eerste groep geeft ons beschrijvingen en narratieven van groepen die in de samenleving over het hoofd worden gezien. In plaats van onbegrip van hun overtuigingen en verlangens, leren zij deze groep kennen en leggen ze hun 'vreemde' gedrag uit. De tweede groep zorgt er vervolgens voor dat deze voorheen vreemde groep gelijk wordt behandeld aan de rest van de gemeenschap. Volgens Rorty is het vooral de eerste groep, de *agents of love*, die met hun originele, specifieke beschrijvingen ons morele kompas uitbreiden. Deze groep bestaat uit creatieve, literaire personen zoals romanschrijvers en journalisten.[114] Zij maken mensen die tot dan toe buiten 'ons' vallen zichtbaar "by showing how to explain their odd behavior in terms of a coherent, if unfamiliar, set of beliefs and desires – as opposed to explaining this behavior with terms like stupidity, madness, baseness or sin."[115]

Omdat pijn non-linguïstisch is, is het volgens Rorty niet de taak van de persoon die pijn heeft om dit gevoel onder woorden te brengen. De pijn neemt diegene de woorden af, en de taak om haar pijn onder woorden te brengen ligt daarom bij de liberale romanschrijver, poëet of journalist.[116]

Boeken die ons helpen minder wreed te worden helpen volgens Rorty bij de vraag hoe we onze private ironie kunnen combineren met de liberale hoop dat de toekomst beter zal zijn dan het heden en verleden. Rorty onderscheidt twee soorten boeken die ons helpen minder wreed te worden: boeken die ons laten inzien welk effect sociale gebruiken en instituties hebben op anderen, en boeken die ons laten inzien welk effect onze private idiosyncrasie heeft op anderen. Deze tweede soort gaat over onze pogingen tot autonomie en laten ons zien hoe die pogingen ons blind kunnen maken voor de pijn en vernedering die we anderen aandoen. Het draait hier om het conflict tussen de plichten richting onszelf en de plichten richting anderen. Het zijn precies deze boeken die volgens Rorty relevant zijn voor de vraag hoe we liberale hoop kunnen combineren met een privaat ironieproject.[117]

Rorty geeft Nabokov en Orwell als voorbeelden van schrijvers die deze spanning aantonen. Ze geloven als liberalen allebei dat wreedheid het ergste is wat de mens doet. "Nabokov wrote about cruelty from the inside, helping us see the way in which the private pursuit of aesthetic bliss produces cruelty."[118] Nabokov laat in zijn boeken zien hoe de mens in haar private zoektocht naar schoonheid en geluk wreed kan zijn tegen anderen. Orwell schrijft juist over wreedheid vanuit het perspectief van de slachtoffers, en schrijft juist over wreedheid vanaf de buitenkant. Hoewel de methode anders is, geven zowel Nabokov als Orwell volgens Rorty een kijkje 'binnenin' wreedheid.

> The kind of thing Orwell and Nabokov did – sensitizing an audience to cases of cruelty and humiliation which they had not noticed – is not usefully

[113] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 206.
[114] Rorty, 206–7.
[115] Rorty, 206.
[116] Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 94.
[117] Rorty, 141.
[118] Rorty, 146.

> thought of as a matter of stripping away appearance and revealing reality. It is better thought of as a redescription of what may happen or has been happening – to be compared, not with reality, but with alternative descriptions of the same events.[119]

Voor Nabokov is de nieuwsgierige, sensitieve kunstenaar "the paradigm of morality because he is the only one who always notices everything."[120] Onnieuwsgierigheid is voor Nabokov het ideale recept voor wreedheid richting anderen, omdat het ervoor zorgt dat alles buiten de eigen obsessies niet wordt opgemerkt. Narratieven over pijn en vernedering helpen ons minder wreed te zijn richting anderen doordat ze ons helpen ons vocabulaire te herbeschrijven, waarna we daar ook naar kunnen handelen.

Orwell laat in zijn boek *1984* zien hoe het werkt om iemand irrationeel te maken in de zin dat diegene diens overtuigingen niet langer tegenover zichzelf kan verantwoorden. Hij laat zien hoe dat iemand vernedert, hoe deze vorm van marteling – iemand dusdanig aan zichzelf en diens overtuigingen laten twijfelen dat diegene de grond onder zijn voeten verliest – pijn veroorzaakt. Wat Orwell dus aantoont in zijn werk, is hoe institutionele wreedheid een ontkenning van het autonome individu betekent. Daarnaast leest Rorty in Orwells werk een boodschap over hoe we onszelf op de been kunnen houden:

> We do so by talking to other people – trying to get reconfirmation of our own identities by articulating these in the presence of others. We hope that these others will say something to help us keep our web of beliefs and desires coherent.[121]

Rorty leest in Orwells werk het idee dat vrijheid een belangrijk goed is, zoals Rorty zelf ook al beargumenteerde in zijn visie op de liberale samenleving. Orwell herinnert ons er volgens Rorty aan dat de liberale ironicus, die altijd twijfelt over diens finale vocabulaire en morele identiteit, de vrijheid moet hebben om met mensen te praten over hoe met deze twijfel om te gaan en overtuigingen te controleren.

3.3.3 Etnocentrisme en solidariteit

Een belangrijk kenmerk van de mens is voor Rorty etnocentrisme. Mensen zijn historisch gevormd: we groeien op in een bepaalde cultuur die het resultaat is van historische ontwikkelingen. Het pragmatische streven naar solidariteit valt daarom altijd binnen een bepaalde cultuur of gemeenschap.

Rorty claimt dat we vanwege het ontbreken van een ahistorisch universeel standpunt onze eigen groep moeten privilegiëren, hoewel we geen rechtvaardiging hebben voor deze houding. Hoewel niets immuun is voor kritiek, moeten we accepteren dat we op ons huidige punt starten, vanuit onze eigen overtuigingen van wat goed en slecht is.[122] Rorty gebruikt voor deze overtuiging Sellars' '*we-intentions*': de notie dat iemand 'een van ons' is.[123] Daarin is 'ons' een contrasterende term, want het staat tegenover 'hen', ook bestaande uit mensen, alleen zijn dit "the wrong sort of human beings."[124] We kunnen onze overtuigingen niet tegenover

---

[119] Rorty, 173.
[120] Rorty, 159.
[121] Rorty, 185.
[122] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 29–30.
[123] Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 190–95.
[124] Rorty, 190.

iedereen rechtvaardigen, maar alleen tegenover mensen die binnen hun *web of beliefs* genoeg overlappende overtuigingen hebben met ons. Er moeten genoeg gedeelde overtuigingen zijn om de argumenten en ideeën van een ander te kunnen begrijpen en beoordelen.[125]

Het gevoel van solidariteit bestaat volgens Rorty uit onze overeenkomsten en verschillen met anderen, en dit wordt bepaald door onze historisch contingente finale vocabulaire. Toch moeten we ons er niet bij neerleggen wie we als 'hen' en als 'ons'/'wij' beschouwen, aldus Rorty. We moeten menselijke solidariteit zo veel mogelijk nastreven, onze opvatting van wie 'ons' is vergroten.[126] Hoewel Rorty aan de ene kant pleit voor diversiteit[127] en niet iedereen wil of kan dwingen om hetzelfde te zijn of te denken, pleit hij ook voor een identificatie met een steeds groter wordende gemeenschap. Er lijkt hier een spanning te zijn tussen het zijn van een privaat persoon en het zijn van een onderdeel van een publieke gemeenschap. Rorty ziet dit niet zo; we kunnen mensen die heel anders zijn dan wij tot 'ons' rekenen. We moeten hiervoor simpelweg proberen onderlinge verschillen steeds meer als irrelevant te zien in verhouding tot de overeenkomsten op het gebied van pijn en vernedering, en zo uitbreiden wie we tot 'ons' rekenen. "The view I'm offering says that there is such a thing as moral progress, and that this progress is indeed in the direction of greater human solidarity."[128]

Om deze solidariteit te vergroten moeten we niet proberen uit onze westerse sociaaldemocratische huid te kruipen, omdat dit ons niet zal lukken. Rorty moedigt ons alleen aan om te proberen mensen uit andere culturen te begrijpen, om te ontdekken hoe zij naar ons kijken en of zij ideeën hebben die wij kunnen gebruiken. Dat kunnen we ook van hen verwachten. Zo werken we door middel van ontmoeting richting een groter 'wij'; een gemeenschap van vrije mensen die vrijwillig veel van onze overtuigingen en hoop delen. In Rorty's solidariteitsproject proberen we dus zo veel mogelijk onze historische en culturele contingentie te overstijgen om anders gevormde personen te begrijpen en als medemens te gaan zien.[129]

3.4 Conclusie

Rorty's pragmatische houding dat het streven naar objectiviteit het streven naar zo veel mogelijk intersubjectieve overeenstemming en een zo groot mogelijk 'ons' is, breekt met het traditionele idee van waarheid en objectiviteit. De objectiviteit als solidariteit zorgt ervoor dat mensen nog steeds invulling kunnen geven aan hun streven naar betekenis, zonder metafysica en epistemologie. Een steeds groter wordende solidariteit resulteert in het verminderen van pijn en vernedering van anderen. Dit gebeurt door ons finale vocabulaire continu te herbeschrijven, met behulp van metaforen. Zo leren we ontsnappen aan ons contingent historisch en cultureel gevormde vocabulaire en worden we een autonoom mens en vergroten we onze gemeenschap.

[125] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 29–30.
[126] Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 196.
[127] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 67, 204–10.
[128] Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 192.
[129] Rorty, *Objectivity, Relativism, and Truth*, 212–14.

Hoofdstuk 4: Een nieuwe journalistieke ethiek

De afgelopen hoofdstukken hebben zowel een beeld geschetst van de problemen van objectiviteit als van een alternatief hiervoor. Rorty biedt met zijn concept van objectiviteit als solidariteit een nieuwe manier van kijken naar kennis en waarheid. De journalist, geplaagd door een onhaalbaar objectiviteitsideaal, kan hier gebruik van maken om een haalbaarder beroepsethiek te formuleren. Zo'n herformulering is al eerder geprobeerd, bijvoorbeeld door media-ethicus Stephen Ward. Geïnspireerd door onder andere Rorty formuleert hij een pragmatische journalistieke ethiek. Toch zullen we zien dat hij niet radicaal genoeg is en het objectiviteitsideaal niet volledig los durft te laten. We blijken Rorty nog nodig te hebben voor de definitieve breuk met objectiviteit.

4.1 Stephen Wards pragmatische objectiviteit

Een alternatief voor de huidige onhaalbare objectiviteitsnorm is herdefiniëring van journalistieke objectiviteit. Mediaethicus Stephen Ward komt daarom met een theorie van '*pragmatic objectivity*', waarin feiten, waarden, theorieën en praktische interesses in elkaar verstrengeld zijn. Volgens Ward moet deze nieuwe, pragmatische objectiviteit niet alle waarden en perspectieven loslaten, maar is ze een instrument voor rationele terughoudendheid binnen de journalistiek:

> Pragmatic objectivity does not require detachment from all values and perspectives – an impossible demand. Instead, it tests the essential activities of interpreting, evaluating, and adopting a perspective. Objectivity operates as an instrument of rational restraint within the pragmatic, purposive activity of journalism. Pragmatic objectivity is acutely aware of, and therefore allows for, human failings; it wears a human face.[130]

Ward pleit voor objectiviteit in de vorm van een rationele terughoudendheid, maar niet compleet losstaand van interpretatie, evaluatie en perspectieven. Mensen zijn contingent gevormd en feilbaar in hun denken. Pragmatische objectiviteit draait daarom om de evaluatie van de imperfecte onderzoeksmethoden en -resultaten.[131]Onderzoeksmethoden worden namelijk gevorm en onderzoeksresultaten worden geïnterpreteerd met behulp van conceptuele schema's, die we continu kunnen aanpassen en verbeteren. We bekijken de wereld op een holistische manier, tegen de achtergrond van een systeem van reeds gevormde overtuigingen uit deze conceptuele schema's. De pragmatische objectiviteit ligt voor Ward in het onderzoeken waar onze overtuigingen vandaan komen; we moeten ze op een rationele wijze evalueren en onderbouwen. Hiervoor bestaan algemene objectieve standaarden die over het hele veld van de samenleving gebruikt kunnen worden, van de natuurwetenschap tot politieke theorie. Daarnaast zijn er specifieke objectieve standaarden, die per soort onderzoek verschillen en op een bepaald (beroeps)veld aansluiten. Deze algemene en specifieke objectieve standaarden gelden als criteria voor de rechtvaardiging van overtuigingen.[132]

Wards pragmatist laat zich dus niet ontmoedigen door contingentie en de onmogelijkheid van objectiviteit: er is een gedeeltelijke transcendentie van onze contingentie mogelijk als we objectieve standaarden aanhouden, stelt Ward:

---

[130] Ward, *The Invention of Journalism Ethics*, 263–64.
[131] Ward, 264.
[132] Ward, 264–66.

> Pragmatic inquiry does not require that we wipe our minds clean of all presuppositions and start fresh from absolute propositions. What is possible is a partial transcendence of our current situation through well-designed inquiry, questioning, imagination, and interaction with other ways of thinking.[133]

Hoewel Ward traditionele objectiviteit en daarmee het ontdekken van 'de waarheid' onhaalbaar acht, vindt hij dat we het waarheidsideaal niet moeten loslaten, omdat dit een goede motivatie biedt voor gedegen onderzoek. Daarom houdt Ward vast aan "a modest conception of truth that is close to common sense."[134] Waarheid is onafhankelijk van onze overtuigingen, verbonden aan een realistisch concept van een objectieve werkelijkheid. Ward noemt dit waarheidsbegrip minimalistisch omdat het geen grote filosofische claims maakt over metafysica. Waarheid is meervoudig; er zijn meerdere manieren om de wereld te onderzoeken en waarheid te ontdekken. We kunnen op zoek gaan naar waarheid en hier claims over maken zonder een absolute waarheid te ontdekken.[135] Hoewel Ward 'waarheid' en 'objectiviteit' dus handhaaft, geeft hij wel een eigen invulling aan deze begrippen. Hij gebruikt niet de traditionele metafysische definitie ervan, maar vult deze begrippen op een pragmatische manier in zonder onderliggende metafysische uitgangspunten.

4.1.1 Disposities en standaarden voor Wards objectieve journalist

Ward stelt dat de nieuwe journalistieke objectiviteit begint met nieuwe, minimalistische epistemologie. Zo'n minimalistische epistemologie wordt in de empirie gezocht zonder iets te zeggen over een overstijgende filosofische epistemologie of theorie van waarheid. "A theory of news objectivity must be a more sophisticated empiricism that does not insist on drawing a hard line between facts and values and does not seek to eliminate all judgment and evaluation in reports."[136] Ward laat zich hierin inspireren door de filosofie, geschiedenis en sociale wetenschappen, die kennis volgens Ward al eerder zagen als een interpretatieve en sociale onderneming. De epistemologische uitdaging ligt in het ontwikkelen van een coherent idee hoe een journalist objectief informatie kan evalueren. Een filosofische herdefiniëring van journalistieke objectiviteit moet leiden tot een theorie gericht op de waarheid, waarbij rekening wordt gehouden met imperfecte methodes en persoonlijke retoriek. Want journalistieke objectiviteit valt altijd binnen een conceptueel schema, dat contextafhankelijk, feilbaar en holistisch gevormd is.

Een objectieve journalist moet volgens Ward voldoen aan een viertal disposities, die samen een objectieve houding vormen. Dit zijn disposities richting een open rationaliteit, gedeeltelijke transcendentie, belangeloze waarheid en intellectuele integriteit. De eerste, open rationaliteit, houdt in dat de journalist open staat voor de eis om rationeel te zijn, om redenen te geven voor diens overtuigingen die anderen zouden overtuigen. Dit is verbonden met de tweede dispositie van gedeeltelijke transcendentie: de journalist overstijgt diens eigen situatie om diens begrip van de situatie te vergroten vanuit een breder perspectief. Hiervoor is de derde dispositie nodig: de wil om belangeloos de waarheid na te streven, vanaf een kritische afstand van diens eigen overtuigingen. Dit is geen objectieve houding in de traditionele zin van het woord, maar een kritische reflectie op de eigen overtuigingen en partijdigheid van een journalist. De vierde dispositie, intellectuele integriteit, is een karaktereigenschap van waaruit

[133] Ward, 266.
[134] Ward, 267.
[135] Ward, 266–72.
[136] Ward, 282.

de journalist toegeeft dat diens ideeën wellicht onvolmaakt zijn en waarin diegene wensdenken opgeeft voor het onder ogen zien van moeilijke vragen.[137]

Uitsluitend de vier disposities zijn volgens Ward niet genoeg; journalisten hebben ook standaarden nodig volgens welke zij objectief werken. Hij onderscheidt drie algemene standaarden om objectiviteit aan te meten: empirische standaarden die een overtuiging toetsen in de wereld; coherentiestandaarden die evalueren in hoeverre een overtuiging aansluit bij andere overtuigingen die we hebben; en standaarden van rationeel debat die testen hoe eerlijk we zijn geweest in het vertegenwoordigen van de claims van anderen en in het openstellen van onze claims voor de controle van anderen. Naast de algemene standaarden bestaan er nog specifieke standaarden die per onderzoeksgebied verschillen. Denk aan het statistisch aantonen van de effectiviteit van een bepaald nieuw medicijn in een controlegroep voordat deze als werkzaam wordt bestempeld.[138]

4.1.2 Wards journalistieke praktijk

Met behulp van objectieve disposities en standaarden gaan pragmatische journalisten aan de slag met waarheidsgericht onderzoek. Dit zoeken naar de waarheid gaat door middel van interpretatie, stelt Ward. Journalisten gaan altijd op zoek naar relevantie, in de vorm van context, een frame en het selecteren van stukjes informatie zodat het nieuws compact blijft.[139] Door middel van interpretatie maken journalisten dus een leesbaar en relevant nieuwsbericht. "The journalist constructs reports by bringing together facts, concepts, values, probabilities, presumptions, and background knowledge."[140]

Journalisten en hun producties zijn objectief in de mate waarin zij voldoen aan de in de vorige paragraaf beschreven objectieve disposities en twee niveaus van objectiviteit: de algemene standaarden voor objectiviteit vormen het eerste niveau, en vakspecifieke standaarden het tweede.[141] De algemene standaarden komen overeen met drie reeds bestaande journalistieke tradities: empirische onderzoekstandaarden met de nadruk op feitelijkheid in verslaggeving; coherentiestandaarden met de traditie om claims te vergelijken met expertvisies en reeds vergaarde kennis; en standaarden van rationeel debat met het idee van eerlijkheid, openheid en onafhankelijkheid.[142]

Specifieke journalistieke standaarden bestaan vaak al in de vorm van journalistieke ethische codes of werkwijzen die door hoofdredacteuren worden opgelegd. In de journalistiek zijn nauwkeurigheid, verificatie en volledigheid vaak empirische objectieve standaarden, signaleert Ward. Coherentiestandaarden komen meestal niet door in journalistieke codes, maar spelen wel degelijk een rol in de journalistieke praktijk. Vooral bij controversiële claims test de journalist hoe deze claim aansluit op andere claims en kennis. Standaarden van rationeel debat krijgen in de journalistiek de vorm van een breed scala aan meningen, waarbij de journalist zorgvuldig en evenwichtig aandacht geeft aan de overtuigingen van verschillende groepen.[143]

---

[137] Ward, 281–83.
[138] Ward, 283–87.
[139] Ward, 296.
[140] Ward, 297.
[141] Ward, 297–98.
[142] Ward, 299.
[143] Ward, 299–300.

Wards journalist helpt met diens pragmatische objectiviteit de samenleving vooruit door het publieke debat zo rationeel, inclusief en objectief mogelijk te maken:

> Journalism should expose and fight the forces that manipulate public debate. It should assist a society's inquiry into its ailments and its future promise by allowing a robust give-and-take among a diversity of citizens at many locations across the public sphere. Journalism should assist the slow emergence of a more complete truth.[144]

4.2 Hoe Rorty doorgaat waar Ward ophoudt

Hoewel Ward een eerste stap zet richting een pragmatische journalistiek, houdt hij nog vast aan het objectiviteitsideaal en het verkondigen van de waarheid. Hoewel Ward wel geïnspireerd wordt door Rorty, die hij kort aanhaalt[145], is hij niet zo radicaal in het loslaten van objectiviteit als de filosoof.

Het punt waarop de twee fundamenteel verschillen, is dat Rorty nastreven van waarheid volledig loslaat, terwijl dit voor Ward het doel van onderzoek blijft. Ward stelt dat de zoektocht naar waarheid niet per se een vooronderstelling in zich draagt van een absolute waarheid, maar hij blijft vasthouden aan het ideaal van waarheid: "It is hard to understand why we would struggle to follow objective methods and standards unless we believed that they were 'truth-directed' or 'truth-conducive."[146] We hebben het idee van waarheid nodig om te begrijpen waarom onderzoek vasthoudt aan ingewikkelde methodes en zorgvuldige evaluatie. Het concept van waarheid geeft ons een ideaal om na te streven. Door dit streven leren we steeds meer over onze empirische wereld vanuit de blik die ons conceptuele schema ons geeft, aldus Ward.[147]

Hoewel Ward de journalist graag het streven naar absolute objectiviteit los ziet laten, vindt hij streven naar waarheid toch nog een essentieel journalistiek doel. Daarom hecht hij belang aan een objectieve houding en objectieve onderzoeksstandaarden. Rorty pleit daarentegen voor een pragmatisme zonder methode, waarin alleen de door Rorty benoemde rationele morele deugden van belang zijn, maar geen onderzoekscriteria. Dat zorgt ervoor dat we de valkuil om toch te gaan spreken over objectiviteit en theorieën te vormen over de werkelijkheid gemakkelijker omzeilen dan wanneer we blijven streven naar waarheid maar in ons achterhoofd toch weten dat we dé waarheid nooit zullen vinden. Als we Rorty's radicale breuk met objectiviteit aanhouden in plaats van Wards poging om toch nog een halve waarheid te vinden, voorkomen we dat we terugvallen in metafysische neigingen.

Rorty breekt dus met het idee van een waarheid als (bereikbaar) doel.[148] Als we Rorty mogen geloven, is onmogelijk te controleren of een journalist aan zogenaamd objectieve onderzoeksvoorwaarden voldoet. Waar Ward genoegen neemt met een waarheidsideaal dat nooit een absolute waarheid zal opleveren, zou Rorty hem waarschijnlijk beschuldigen van het tevergeefs blijven vasthouden aan een metafysische hoop. Bij Rorty neemt solidariteit de plaats van objectiviteit in, als wél bereikbaar ideaal. Ward vindt dit echter niet genoeg. "The quest for solidarity, inclusiveness, and solutions to problems is important. However, we

---

[144] Ward, 291.
[145] Ward, 269–72.
[146] Ward, 290.
[147] Ward, 288–91.
[148] Richard Rorty, 'Solidarity or Objectivity?,' in *Objectivity, Relativism, and Truth: Philosophical Papers (Volume I)* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 21–34.

should base our pursuit of solidarity and problem-solving on rigorous, well-evidenced truths."[149]

Maar Rorty heeft een goede reden om deze stap te zetten. Zoals we hebben gezien in Hoofdstuk 1 en 2 is objectiviteit een onhaalbaar doel. En daarmee komt het streven naar het presenteren van de waarheid voor een journalist in het geding. Want zonder objectiviteit kunnen we nooit met zekerheid spreken van 'de waarheid'. Ward probeert nog vast te houden aan een idee van waarheid en objectiviteit, als een soort niet vaststaande waarheid en objectiviteit die in ons huidige paradigma voldoen, maar niet verwijzen naar een absolute waarheid die volledig los van onze contingentie staat. Dat lost het probleem van de objectiviteit echter niet op; nog steeds kunnen journalisten niet stellen dat ze de waarheid brengen, of dat ze objectief zijn. Een dergelijke claim zou simpelweg zelfbedrog – en publieksbedrog – zijn.

Als we de consequenties van de onhaalbaarheid van objectiviteit serieus willen nemen, moeten we radicaal zijn. We moeten de metafysische noties van waarheid en objectiviteit loslaten in plaats van deze in afgezwakte vorm te blijven nastreven. Een radicale breuk met objectiviteit is de enige manier om dit problematische concept achter ons te laten. Ward is niet zo radicaal, maar Rorty durft deze stap wel te zetten. Hij is daarom een betere raadgever voor een haalbare journalistieke ethiek dan Ward.

4.3 De toepassing van Rorty op de journalistiek

Een haalbare journalistieke ethiek die geïnspireerd door Rorty's pragmatisme het objectiviteitsideaal loslaat, betekent een herdefiniëring van het objectiviteitsbegrip als solidariteit. De kanttekening hierbij is wel dat er vele verschillende vormen van journalistiek bestaan. Journalistiek kan de vorm aannemen van de op goed onderbouwde 'feiten' gerichte onderzoeksjournalistiek tot 'zachtere' vormen van journalistiek zoals portretterende journalistiek of opiniestukken. Er zijn journalisten die zo feitelijk en neutraal mogelijk nieuws brengen, maar ook journalisten die analyses geven van bijvoorbeeld de politiek of maatschappelijke ontwikkelingen. Kortom: journalistiek is geen eenduidig beroep. De toepassing van Rorty op sommige journalistieke vormen is wellicht relevanter of haalbaarder dan op andere vormen.

De hieronder gepresenteerde Rortyaanse journalistieke ethiek pretendeert niet alle vormen van journalistiek te (kunnen) vertegenwoordigen, maar richt zich op de algemene journalistieke taak van het dienen van het publiek door haar te informeren en haar te vertegenwoordigen door de visies en belangen van verschillende groepen binnen dit publiek een podium te bieden.

4.3.1 Een nieuwe journalistieke werkwijze

Hoewel Rorty in zijn werk slechts incidenteel een verwijzing maakt naar de journalistiek, kunnen zijn ideeën over objectiviteit, solidariteit en vocabulaires goed worden toegepast in dit werkveld. Rorty biedt een uitgebreid systeem dat de onhaalbare traditionele objectiviteit moet vervangen, waarin de journalist een belangrijke rol kan spelen. Vooral ook omdat Rorty pragmatisme ziet als holistisch; elke discipline leent zich ervoor om probleemoplossend te werk te gaan, om te zoeken naar solidariteit. De solidariteitszoektocht is niet uitsluitend weggelegd voor één specifiek beroep of onderzoeksgebied (zoals natuurwetenschap dat vaak

[149] Ward, *The Invention of Journalism Ethics*, 272.

is voor het objectiviteitsideaal), maar heeft juist betrekking op het gehele spectrum van beroepen en activiteiten.

Omdat journalisten in de publieke sfeer door middel van taal de wereld beschrijven, bekleden zij een interessante positie. Ze zouden hun streven naar objectiviteit kunnen vervangen door een streven naar solidariteit. In plaats van waarheid te zoeken in de vorm van een afspiegeling van de werkelijkheid, zouden zij zich dan richten op een waarheid die het resultaat is van ongedwongen intersubjectieve overeenstemming. Dat zou betekenen dat de journalist een positie inneemt als facilitator van vrije, open gesprekken. De journalist zou nieuwe groepen mensen aan het woord laten en nieuwe ideeën een podium geven. Door deze diversiteit aan mensen en ideeën zou de journalist in de publieke ruimte een plek creëren waar het publiek haar eigen mening kan vormen over onderwerpen, omdat het hier op een toegankelijke manier mee in aanraking komt. De journalist opent dan een wereld aan perspectieven voor het publiek. In plaats van te schrijven over theorieën en 'feiten' de wereld moeten representeren, zou journalistiek ons richting een steeds grotere solidariteit kunnen brengen.

Deze zoektocht naar solidariteit neemt de vorm aan van verhalen; een narratieve journalistiek die met behulp van literaire technieken persoonlijke verhalen vertelt. Net als de romanschrijver focust de journalist zich op het vertolken van persoonlijke verhalen en visies, en representeert een diversiteit aan belevingswerelden (vocabulaires) die zich in de samenleving bevinden.

Rorty's solidariteit betekent concreet dat het begrip van 'ons' zo ver mogelijk wordt uitgebreid. Door niet te kiezen wat 'waar' is, maar juist ruimte te bieden aan verschillende perspectieven, biedt de journalist de ruimte aan het publiek om deze solidariteit met de gemeenschap te ontwikkelen. Concreet kan dit door de morele deugden uit te oefenen, die voor Rorty aan de basis liggen van rationaliteit: tolerantie, respect voor andermans opinie, bereidheid om te luisteren en het vertrouwen in overtuiging in plaats van dwang. Deze houding zou ons volgens Rorty helpen in onze zoektocht naar een steeds grotere intersubjectieve overeenstemming en daarnaast tolerante onenigheid. We zullen het in een diverse samenleving niet over alles met elkaar eens zijn, maar het gaat erom tolerant te zijn tegen de verschillende groepen binnen deze samenleving vanuit onze menselijke solidariteit.

De invulling van solidariteit ligt voor Rorty in een gedeelde afkeer van pijn, en in het bijzonder vernedering. Hier ligt ook een specifieke taak voor journalisten: zij kunnen als *agents of love* het lijden van verschillende groepen opmerken en beschrijven, om zo ons morele kompas te vergroten. Pijn is non-linguïstisch, ze neemt iemand de woorden af. Daarom ligt de taak om deze pijn te beschrijven juist bij (onder andere) journalisten. Denk aan verhalen over slachtoffers van burgeroorlogen, racisme of lhbtqia+-haat. Door de ervaringen van mensen die dit meemaken onder woorden te brengen en aan een publiek te laten lezen dat hier (wellicht) niet mee te maken heeft en hier niet bewust van was, draagt de journalist bij aan het vergroten van het besef van verschillende vormen van vernedering en pijn die anderen wordt aangedaan. We gaan de groepen waartoe we niet zelf behoren maar die we wel pijn doen dan zien als menselijk, als onderdeel van 'ons', in plaats van als 'zij'. Hierdoor wordt ons morele kompas uitgebreid tot ook die groepen die we voorheen niet tot 'ons' rekenden, en dat is essentieel voor het handelen op een manier die de pijn en vernedering van deze groepen in de samenleving moet beëindigen en/of voorkomen.

Niet alleen voor het publieke zelf en onze intersubjectiviteit heeft de journalistiek een rol. Ook kunnen journalisten private ironieprojecten vooruithelpen. Pragmatische journalisten

zullen geen 'waarheid' presenteren in hun berichten en deze waarheid bij wijze van spreken opleggen aan de lezer. In plaats daarvan biedt de journalist met het presenteren van verschillende visies de ruimte aan het publiek om zelf te kiezen wat wel en niet overtuigend is, en volgens welke waarden en overtuigingen het publiek haar eigen leven wil inrichten. Rorty legt in zijn werk deze taak vaak expliciet neer bij romanschrijvers en poëten, maar hij houdt er een erg brede definitie van poëet op na: "Any maker, anyone who hopes to create something new."[150] Journalisten kunnen daarom ook als poëten worden gezien, en daarmee als mensen die kunnen bijdragen aan het bieden van een podium aan metaforen. Er komt dan meer verantwoordelijkheid bij het publiek te liggen: het wordt niet belerend toegesproken door een journalist, maar krijgt juist de mogelijkheid om het persoonlijke ironieproject vorm te geven doordat het veel verschillende visies en daarmee veel verschillende mogelijke vocabulaires leert kennen. Rorty raadt de ironicus aan veel romans te lezen omdat deze draaien om narratieven, maar journalisten kunnen ook narratieve teksten produceren.

Vanuit de publieke ruimte kan de journalist dus veel betekenen voor iemands persoonlijke leven. Journalisten kunnen een narratieve stijl aanhouden vol metaforen die de lezer prikkelen om diens finale vocabulaire continu te blijven herbeschrijven. Dat betekent echter niet dat de journalist haar publiek moet opleggen om als ironicus door het leven te gaan. Ironie is een privaat project, en de journalist heeft niets te zeggen over de manier waarop de burger haar leven leeft. Het bieden van verschillende narratieven die gebruikt kunnen worden in een privaat ironieproject is dan ook vrijblijvend, niet normatief verplichtend. De journalist maakt het simpelweg gemakkelijker voor private personen die als ironicus door het leven willen doordat de metaforen en vocabulaires van mensen die zij wellicht niet zelf kennen aan hen beschikbaar worden gesteld, zonder een ironische houding aan hen op te leggen.

4.3.2 Pragmatische journalistiek in de praktijk

Een nieuwe journalistieke ethiek vormgeven is een eerste stap, maar de toepassing ervan is een volgende uitdaging. Is het wel praktisch haalbaar om heel anders te werk te gaan dan voorheen, op een narratieve maar rationele wijze, waarin ruimte is voor vele visies en journalisten bijdragen aan het verminderen van pijn en vernedering? Waarin traditionele objectiviteit geen doel is, maar solidariteit? Als we de geschiedenis van de journalistiek bekijken, blijkt verhalende journalistiek echter helemaal niet zo'n onbekende journalistieke vorm.

Voordat het traditionele objectiviteitsideaal vanuit Amerika naar Nederland overwaaide, kenden we hier voornamelijk een journalistiek vol kleuring, interpretatie en subjectiviteit. De kern lag niet in het zoeken naar 'de waarheid' door middel van objectief onderzoek, maar in het subjectief kijken naar en proberen te begrijpen van de werkelijkheid. De journalist schreef hierbij op een literaire, persoonlijke manier. Deze journalistieke vorm wordt ook wel de 'reflectieve stijl' genoemd.[151] De Nederlandse journalistiek bewoog zich in de afgelopen eeuw langzaamaan van deze reflectieve stijl richting de Amerikaanse 'nieuwsstijl'. Dat gebeurde na de Tweede Wereldoorlog, met de ontzuiling van de Nederlandse samenleving en journalistiek, waardoor gekleurde beschrijvingen van de werkelijkheid verdwenen.[152] Daarmee werd de journalistieke praktijk geprofessionaliseerd en gecommercialiseerd: objectiviteit bracht regels en werkwijzen met zich mee, en zorgde ook voor autoriteit en autonomie ten opzichte van

[150] Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 23.
[151] Broersma, 'Objectiviteit als Professionele Strategie', 173–74.
[152] Harbers, 'De Revanche van de Subjectieve Ervaring', 127.

andere vakgebieden zoals politiek en literatuur.[153] "De journalist werd steeds minder een literaire bohémien of een zwierige intellectueel, en steeds meer een professional die werkte binnen een strak kader van professionele normen, routines en conventies."[154]

De vanuit Amerika overgewaaide 'nieuwsstijl' verruilde opinie en analyse voor feitelijkheid door middel van neutraliteit en onafhankelijkheid. Zo probeerden journalisten zich te onderscheiden van de politiek en literatuur. Ook zorgde de objectieve nieuwsstijl met haar vaste methode dat goed getrainde journalisten als het ware als machines ingezet konden worden door mediabedrijven, wat handig was in de tijd van industrialisering van het nieuws en de opkomst van de massaproductie van kranten.[155]

De nieuwsstijl wordt vaak gezien als overwinning omdat het opheffen van politieke binding een winst voor de persvrijheid zou betekenen. Toch overheerst in sommige delen van de wereld de reflectieve stijl nog steeds de journalistieke praktijk. Daarnaast bewegen kranten zich vanwege de komst van commerciële tv en de afname in krantenoplages vaker van een informerend model naar een verhalend model.[156] En door de opkomst van het internet kunnen ook niet-geschoolde journalisten zonder de aangeleerde objectiviteits-, neutraliteits- en onafhankelijkheidsnorm met een reflectieve stijl aan het werk.

Niet alleen binnen in de journalistiek, maar ook vanuit het publiek lijkt de reflectieve stijl aan populariteit te winnen: "Ironically, for professional journalists, the postmodern citizen seems to like this style and it seems to fulfill present-day public needs. This might even lead to a revival of the reflective style in the mainstream media."[157] Kortom: de nieuwsstijl die het de afgelopen eeuw leek te winnen van de reflectieve stijl, is nog helemaal nog niet zo vanzelfsprekend in de (Nederlandse) journalistiek.

De reflectieve stijl is niet exact de vorm van narratieve pragmatische journalistiek die in §4.3.1 uitgewerkt is, maar heeft hier wel overeenkomsten mee. De journalistiek lijkt in de reflectieve stijl sterk op literatuur: ze wordt verhalend gebracht en subjectiviteit wordt niet geschuwd. Toch verschilt de reflectieve stijl van de pragmatische journalistiek, want in de reflectieve stijl is vaak sprake van een sterke identiteit die tot uitdrukking komt in het werk van de journalist. Denk aan kranten die ten tijde van de verzuiling een eigen identiteit uitdroegen en hun eigen morele groep aanspraken, zowel politiek als ook kerkelijk en maatschappelijk.[158] De pragmatische journalist zal nooit slechts één perspectief of identiteit een podium bieden, maar juist zo veel mogelijk verschillende visies om niet te polariseren. Dat is essentieel om juist een groter 'ons' te creëren en de vernedering van verschillende groepen te verminderen. Hoewel het literaire karakter van de reflectieve stijl dus niet onbekend is voor journalisten, is het nog wel een stap van de reflectieve stijl naar de Rortyaanse pragmatische journalistiek.

Het narratieve karakter van de journalistiek is dus historisch gezien niet nieuw, maar ook vandaag de dag bestaat er al een onderstroom van narratieve journalistiek naast de

---

[153] Marcel Broersma, 'Journalism as Performative Discourse: The importance of form and style in journalism,' in *Journalism and Meaning-Making: Reading the Newspaper*, red. Verica Rupar (Cresskill: Hampton Press, 2010), 27; Broersma, 'Objectiviteit als Professionele Strategie', 176–77
[154] Broersma, 'Objectiviteit als Professionele Strategie', 176.
[155] Broersma, 'Journalism as Performative Discourse', 24–26.
[156] Broersma, 29.
[157] Broersma, 29.
[158] Broersma, 'Objectiviteit als Professionele Strategie', 174–75.

overheersende ‘objectieve’ journalistiek. Frank Harbers signaleert twee vormen van narratieve journalistiek die op dit moment in Nederland voorkomen, waarin ruimte wordt geboden aan persoonlijke ervaring en emotie. Ten eerste gebeurt dit door bronnen de ruimte te geven hun visie te delen in de journalistieke verslaggeving. Bronnen geven hierbij niet alleen rationeel onderbouwde informatie, maar ook hun emoties worden gebruikt in de berichtgeving. Ten tweede is er plaats voor het narratief van de journalist zelf. In dergelijke journalistieke berichtgeving is duidelijk dat het geschetste beeld ingegeven is door de interpretatie en emotie van de journalist.[159]

De narratieve journalistiek is soms gericht op het brengen van een wereldbeeld dat bij een zo groot mogelijke groep aansluiting vindt, maar soms juist ook op een manier die benadrukt hoe subjectief een wereldbeeld is en hoe veel verschillende interpretaties mogelijk zijn.[160] Deze laatste vorm wordt vooral door roman- en journalistiek schrijver en Arnon Grunberg beoefend, aldus Harbers. Grunberg zou door middel van metaforen en vervreemdende vergelijkingen het algemeen geaccepteerde wereldbeeld betwijfelen.

> Hij [Grunberg] laat zien hoe elke representatie van de werkelijkheid geworteld is in een bepaalde ideologische positie zonder dat er een archimedisch punt bestaat om de verschillende interpretaties af te wegen. De structurele ambivalentie in zijn artikelen laat de onoplosbaarheid van het gefragmenteerde karakter van de werkelijkheid zien.[161]

Harbers toont net als Broersma aan dat narratieve journalistiek in Nederland niet nieuw is en zelfs tegenwoordig voorkomt, zij het in beperkte mate. Journalisten als Henk Blanken[162] en organisaties zoals Stichting Verhalende Journalistiek[163] zijn voorbeelden van pogingen om narrativiteit in de journalistiek te bevorderen. Langzaamaan beweegt narratieve, literaire journalistiek zich vanuit de marges naar het centrum van de journalistiek als serieus alternatief voor ‘objectieve’ journalistiek.[164] Dit gebeurt niet in de exacte vorm van journalistiek zoals in §4.3.1 beschreven, maar ze vertonen hier wel overeenkomsten mee; er waait al een narratieve wind door het journalistieke landschap. De stap van een journalistiek die traditionele objectiviteit nastreeft naar een narratieve journalistiek is dus niet onmogelijk. Dat geeft hoop voor vervolgstappen richting een pragmatische journalistiek zoals die in deze scriptie gevormd is.

4.4 Conclusie

Het vormgeven van een pragmatische journalistiek lijkt zeker niet onmogelijk, gezien de geschiedenis met narratieve journalistiek die Nederland heeft. Het vormgeven van een pragmatische journalistiek die het uitgangspunt van objectiviteit volledig loslaat, zou echter door sommigen als radicaal worden gezien. Dit vereist flexibiliteit en bereidheid het roer om te gooien. Een toewijding aan solidariteit, dus aan het vergroten van ‘ons’ en het verminderen van vernedering van anderen door het verhalend vertellen van deze verhalen, is echter zeker niet onmogelijk. Vanuit de morele deugden die Rorty onder rationaliteit verstaat kunnen

---

[159] Harbers, ‘De Revanche van de Subjectieve Ervaring’, 134–36.
[160] Harbers, 137–39.
[161] Harbers, 139.
[162] Henk Blanken en Wim de Jong, *Handboek Verhalende Journalistiek*, 2de dr. (Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact, 2015).
[163] Stichting Verhalende Journalistiek, ‘Meestervertellers Academie’, Stichting Verhalende Journalistiek, geraadpleegd 6 september 2022, https://www.verhalendejournalistiek.nl/academie-2021/.
[164] Harbers, ‘De Revanche van de Subjectieve Ervaring’, 139.

journalisten zich inzetten in het solidariteitsproject, in plaats van zich te wijden aan de objectiviteitsnorm.

Eindconclusie

Journalistieke objectiviteit is een ideaal, een norm waaraan de journalist probeert te voldoen door zo objectief mogelijk te werk te gaan. Maar deze norm is onhaalbaar, tonen critici zoals Ward, Mindich, Maras, Wijberg en Rosen aan. Journalisten kunnen niet neutraal naar de wereld kijken, hebben last van *frame-blindness* en zijn afhankelijk van bronnen. Ook zou objectieve berichtgeving leeg zijn, en duiding is juist belangrijk om betekenis te geven aan het nieuws. Een claim objectief en neutraal te zijn zou de status quo, de machthebbers, juist in stand houden.

Ook vanuit de filosofie is objectiviteit allesbehalve onproblematisch. Rorty toont met behulp van Sellars' *myth of the given* en Quine's kritiek op *the idea idea* aan dat we de wereld proberen te representeren via onze taal, maar dat dit gekleurd wordt door onze persoonlijke visie, historische vorming en culturele achtergrond. Als antirepresentationalist laat Rorty daarom het onhaalbare objectiviteitsideaal los.

Als we de journalistieke en filosofische kritiek op het traditionele concept van objectiviteit serieus nemen, kunnen we niet anders dan dit ideaal loslaten. In plaats van iets onhaalbaars nastreven of doelloos zonder ijkpunt achterblijven, kunnen we objectiviteit vervangen door Rorty's pragmatische solidariteitsbegrip. Met behulp van de rationele morele deugden tolerantie, respect voor andermans opinie, bereidheid om te luisteren en het vertrouwen in overtuiging in plaats van dwang kan de journalist door middel van diens producties toewerken naar een steeds groter wordend 'ons' en bijdragen aan het verminderen van pijn en vernedering.

Hoewel het een flinke omschakeling zou zijn voor de journalist om niet meer te zoeken naar de waarheid door middel van een 'objectieve' werkwijze, is deze nieuwe solidaire houding niet onmogelijk. In het verleden wierp de journalist zich al op als verteller van persoonlijke verhalen, en schreven journalisten op een literaire, narratieve wijze. Onhaalbaar is het praktisch gezien zeker niet om met de nieuwe pragmatische journalistieke ethiek aan de slag te gaan. De vraag is alleen in hoeverre journalisten dit daadwerkelijk omarmen en zelf wenselijk vinden. Wellicht zijn er nog vele narratieven vol metaforen nodig om de journalist haar eigen finale vocabulaire over haar eigen werkveld te laten herbeschrijven.

Bibliografie

Blanken, Henk, en Wim de Jong. *Handboek Verhalende Journalistiek*. 2de dr. Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact, 2015.

Broersma, Marcel. 'Journalism as Performative Discourse: The Importance of Form and Style in Journalism'. In *Journalism and Meaning-Making: Reading the Newspaper*, onder redactie van Verica Rupar, 15–35. Cresskill: Hampton Press, 2010.

———. 'Objectiviteit als Professionele Strategie: Nut en Functie van een Omstreden Begrip'. In *Journalistieke Cultuur in Nederland*, onder redactie van Jo Bardoel en Huub Wijfjes, 2de dr., 163–81. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015.

Cunningham, Brent. 'Re-Thinking Objectivity'. Columbia Journalism Review, July/August 2003. https://www.cjr.org/feature/rethinking_objectivity.php.

Harbers, Frank. 'De Revanche van de Subjectieve Ervaring: Personalisering in de Geschreven Journalistiek'. In *Journalistieke Cultuur in Nederland*, onder redactie van Jo Bardoel en Huub Wijfjes, 2de dr., 123–41. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015.

International Federation of Journalists. 'Global Charter of Ethics for Journalists', 12 juni 2019. https://www.ifj.org/fileadmin/user_upload/Global_Charter_of_Ethics_EN.pdf.

Kovach, Bill, en Tom Rosenstiel. *The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. 3de dr. New York: Three Rivers Press, 2014.

Maras, Steven. *Objectivity in Journalism: Key Concepts in Journalism*. Cambridge: Polity, 2013.

Mindich, David T. Z. *Just the Facts: How 'Objectivity' Came to Define American Journalism*. New York: New York University Press, 1998.

Nederlandse Vereniging van Journalisten. 'Code voor de Journalistiek'. NVJ, 2008. https://www.nvj.nl/themas/journalistieke-praktijk/ethische-regels/code-journalistiek.

Pressman, Michael. 'Journalistic Objectivity Evolved the Way It Did for a Reason'. TIME, 5 november 2018. https://time.com/5443351/journalism-objectivity-history/.

Raad voor de Journalistiek. 'Leidraad van de Raad voor de Journalistiek', mei/juni 2021. https://www.rvdj.nl/uploads/fckconnector/37d5c9c2-78e8-5479-8ca2-f6998edd99ba.

Ramberg, Bjørn, en Susan Dieleman. 'Richard Rorty'. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, onder redactie van Edward N. Zalta, Fall 2021. Laatste revisie 4 augustus 2021. https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/rorty/.

Rauscher, Frederick. 'Kant's Social and Political Philosophy'. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, onder redactie van Edward N. Zalta en Uri Nodelman, Fall 2022. Laatste revisie 11 april 2022. https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/kant-social-political/.

Rorty, Richard. *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

———. *Objectivity, Relativism, and Truth: Philosophical papers (Volume I)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
———. *Philosophy and the Mirror of Nature*. New Jersey: Princeton University Press, 1979.

Rosen, Jay. 'The View from Nowhere'. PressThink, 18 september 2003. http://archive.pressthink.org/2003/09/18/jennings.html.

Smit, Margo. 'Dossier Objectiviteit. 2: Wat is Objectiviteit eigenlijk?' NPO Ombudsman, 23 maart 2020. https://ombudsman.npo.nl/uitspraken-en-columns/dossier-objectiviteit-wat-is-objectiviteit-eigenlijk.

Stichting Verhalende Journalistiek. 'Meestervertellers Academie'. Stichting Verhalende Journalistiek. Geraadpleegd 6 september 2022. https://www.verhalendejournalistiek.nl/academie-2021/.

Tartaglia, James. *Routledge Philosophy Guidebook to Rorty and the Mirror of Nature*. Routledge Philosophy Guidebooks. London/New York: Routledge, 2007.

Ward, Stephen J. A. *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2004.

Wijnberg, Rob. 'Waarom Objectieve Journalistiek een Misleidende en Gevaarlijke Illusie is'. De Correspondent, 24 januari 2017. https://decorrespondent.nl/6073/waarom-objectieve-journalistiek-een-misleidende-en-gevaarlijke-illusie-is/155650990-09fc1192.